ЁШ ЛЕНИНЧИ

Ўзбекистон комсомол-ёшлари рўзномаси

1991 йил
13 март
Чоршанба
№ 41 (13.727).

Баҳоси:
Обуначига — 6 тийин.
Сотувга 10 тийин.

• АССАЛОМУ АЛАЙКУМ, АЗИЗ МУШТАРИЙ! •

• السلام علیکم، عزیز موشتری! •

МУСТАҚИЛЛИК ҲАРАКАТИ МУҚАРРАР

Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримовнинг «Ди цайт» немис ҳафтаномаси саволларига жавоблари

— Бундан бир неча ҳафта илгари СССР халқ депутатларининг тўртинчи съездида фуқаролар уруши ва «қаттиққўллик» хавфи борлигини айтиб, огоҳлантирган эдингиз. Сизнинг бу огоҳлантиришингиз тўғри бўлиб чиқди. Бугун юзага келган аҳволни қандай баҳолайсиз?

— Ҳа, мен ҳақиқатан ҳам мамлакатимиз хавф-хатар остонасида турганини, унинг ортида эса бошбошдоқлик, инқироз, миллатлараро тўқнашувлар, фуқаролар уруши белгилари яққол кўринаётганини ва мамлакатимизга «қаттиққўллик» эмас, балки мустаҳкам давлат тузилмалари, қатъий мавқе, сабот ва матонат ҳамда ўйланган ишларни бажаришда изчиллик кераклигини айтгандим. Бугунги кунда шу қадар мураккаб сиёсий, ижтимоий, иқтисодий аҳвол юзага келдики, бу хусусда ҳеч кимда мутлақо ҳеч қандай хом хаёл қолмади. Агар ҳамма нарса ҳозиргидек борадиган бўлса, биз албатта «қаттиққўллик» деб аталмиш йўлга ўтишимиз керак. Фуқаролар урушига келганда эса, у аслида, жумладан, Кавказда рўй бермоқда. Шу сабабли «мурватларни бураш» зарурдек туюлмоқда. Лекин бошқа, янада оқилона йўл бор: у раҳбариятимизнинг, биринчи навбатда М. С. Горбачевнинг узоқни кўра билишига ва донолигига боғлиқ. Марказ ниҳоят жумҳуриятларнинг вакиллари билан стол атрофига ўтириб, ҳеч қандай шартларсиз, чеклашларсиз ўзаро муносабатларимизни муҳокама қилишга жазм этиши зарур. Биз ўзаро мақбул қарорга кела олишимизга аминман. Биз бугунги кунда жуда кўп тилга олаётган мустақилликдан бошқа ҳеч қандай йўл йўқ, мустақиллик эндиликда муайян воқелик бўлиб қолди, аммо ҳозир марказда мустақиллик ҳақида эслашни хоҳламаётган, унинг бўйнини қайиришга уринаётган кучларнинг таъсири ҳали кучли. Дастлабки пайтларда бунга эришиш мумкиндир. лекин кейинчалик шундай кучли портлаш рўй берадики, бунинг оқибатини тасаввур этишнинг ўзи даҳшатли. Буни тушунмаслик — жиноят. Мустақилликка, жумҳуриятлар аллақачон ишлаб чиққан таклифларга асосланиб музокаралар бошлашимиз, мамлакатимиз амалда тенг ҳуқуқли мустақил давлатлар иттифоқи бўлиши хусусида келишиб олишимиз керак.

— Сиз Болтиқбўйи жумҳуриятлари раҳбариятининг сиёсатини қандай баҳолайсиз?

— Мен барча иттифоқдош жумҳуриятларнинг чинакам сиёсий ва иқтисодий-ҳуқуқий мустақилликка интилаётганини қўллаб-қувватлайман. Айни вақтда мустақиллик ҳуқуқи кимларнингдир манфаатларини камситмай, яъни демократик жараён, халқаро нормалар ва қоидалар, инсон ҳуқуқлари доирасида амалга оширилиши керак, деб ҳисоблайман. Болтиқбўйи жумҳуриятлари раҳбариятининг ана шу нормалар ва қоидалардан чекиниши маълум даражада можароли вазиятни юзага келтирди. Биз одамлар қурбон бўлишига олиб келган фожиа рўй берганлигидан чуқур афсусланамиз. Назаримда, Болтиқбўйи жумҳуриятларида одамларнинг ҳуқуқларини назар-писанд қилмай, жуда жиддий хатога йўл қўйдилар. Бирор кишининг кимлигидан ва қайси миллатга мансублигидан қатъи назар, агар шу ҳудудда яшаётган бўлса, минтақада унга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш керак. Кейинги вақтдаги воқеалар Болтиқбўйи жумҳуриятларининг раҳбарлари олиб бораётган сиёсат янада аниқлик, аҳолининг турли ижтимоий ва миллий гуруҳ манфаатларини ҳисобга олувчи амалий шакл касб этаётганини кўрсатиб турибди. Фақат ана шундай демократик йўл мазкур регионда тинчлик ва тотувликка эришиш имкониятини беради, деб ўйлайман. Мен уларнинг интилишларини тушунаман, лекин ниятларга эришиш учун қўллаётган усуллари мутлақо тушунарли эмас. Улар ўз имкониятларига керагидан ортиқ баҳо беришмоқда, мамлакатимизда, жумладан дунёда юзага келган вазиятни етарли баҳолай олмаяптилар.

— Сиз армия ва Омон отрядларидан (алоҳида вазифаларни бажарувчи милиция отрядлари) фойдаланиш тўғрисида нималар дея оласиз? Миллий нажот комитетлари пайдо бўлганлиги муносабати билан нима дейиш мумкин?

— Вазият қандай бўлмасин, куч ишлатиш билан миллатлараро муносабатларда, жумҳуриятлар мустақиллигига дахлдор масалаларни ҳал этишда бирорта яхшиликка эришиш мумкин эмаслигига ишончим комил. Боз устига агар армия бошқарув органларига бўйсунмаса, ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Мустақиллик самарасини ҳис этган, мустақилликка эришиш хоҳишини кўнглига жо қилган кишиларни ҳеч қандай куч, ҳатто ҳарбий куч билан тўхтатиб қолиш мумкин эмас. Мен шахсан, у хоҳ Омон тоифасида, хоҳ махсус вазифани бажарадиган ёки армия бўлинмаси шаклида бўлсин, ҳарбий куч ишлатилишини қабул қила олмайман. Ўтган йилнинг январида Литвада бўлган эдим. Мен ўшанда мустақилликка, озодликка интилиш нақадар кучли эканлигини ўз кўзим билан кўрдим, имоним комилки, бу одамларни тўхтатиб бўлмайди.

Кейинги йилларда воқеаларнинг ривожи фақат сиёсий усуллар билан, Болтиқбўйи аҳолиси хоҳишини ҳурмат қилиш йўли билангина бирон-бир оқилона тотувликка келиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Энди миллий нажот комитетлари тўғрисидаги фикримни айтай: нимаики Конституцияга зид бўлса, демократик нормаларга зид келса, уларнинг ҳаммасини инкор қиламан. Ана шу миллий нажот комитети кимларнинг номидан иш юритаётганини ҳали ҳеч ким тузукроқ билмайди-ку, ахир.

Мен қонуний ҳокимиятни тан оламан. Лекин у фуқаролар тинчлигини, сиёсий ва иқтисодий барқарорликни, қаттиқ тартиб ва интизомни таъминлаши, ҳар бир киши миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар ўзи учун, фарзандлари ва яқинлари учун хавотирланмай, хавфсиз яшаши ва меҳнат қилиши учун кафолат бериши керак. Қандайдир майда-чуйда ишларда адолатсизликка йўл қўйиш, қонунни андак бўлса-да, бузиш мумкинлиги хусусида фикрлаш бу ҳамма соҳада тартиб ва интизомни бузиш мумкин деган фикрга йўл қўйиш демакдир. Бу эса жуда хавфлидир. Яқиндагина бўлган воқеани, 1917 йилни, инқилобни, мақсад воситаларни оқлайди, деган сўзлар шиор бўлган вақтда бошқача ўйлайдиган ва фикрлайдиган кишиларни шунчаки жисмоний қириб юбориш бошланган даврларни эслайлик. Агар шу нуқтаи назардан ёндашсак, Конституцияга қарши ҳар қандай комитетларни тузиш аслида тарихимизни қайтариш бўлур эди. Хатоларимиздан, айниқса сиёсий хатоларимиздан хулоса чиқаришни ўрганадиган вақт келди.

— Айрим жумҳуриятларда Президент бошқарувини жорий этиш танг вазиятдан чиқиш йўлларининг қулай воситаси, деб ҳисоблайсизми?

— Менинг назаримда, Президент бошқарувининг жорий этилиши барибир диктатура деган гап. Чунки қонуний йўл билан сайланган ҳукуматлар, демократия муассасалари йўқотилади, бошқача айтганда, халқнинг хоҳиш-иродаси бутунлай инкор қилинади. Шу сабабли Президентлик бошқарувидан олдин обдон ўйлаб кўриш керак. Мен яқинда — 1983 йилда бўлган воқеаларни — «пахта иши» деб аталмиш ишлар бошланган даврни, Ўзбекистонга юзлаб терговчилар, «қонун хизматкорлари» ва корчалонлар келиб, кўнгилларига келган ишларни қилган вақтларни эслайман. Ўшанда жумҳуриятимиз аввалига карахт бўлиб қолди, ҳамма қўрқувга тушди, кейин бироз тинчланиш, айтиш мумкинки, рўй бераётган воқеаларга баҳо бериш бошланди, кейинги босқичда одамларнинг ва умуман кўпчиликнинг ғазаби қўзғади. Рўй бераётган воқеаларни қабул қилмаслик, уларга фаол қаршилик кўрсатиш жараёни бошланди. Ўшанда, 1989 йилда жумҳурият раҳбарияти бу ишларга аралашмаганида, вазиятни барқарорлаштирувчи чора-тадбирларни кўрмаганида ўнглаб бўлмайдиган аҳвол рўй бериши мумкин эди. Динга алоқадор масалалар ижобий ҳал қилинди, бу ерда асрлар мобайнида мавжуд бўлган халқ расм-русумларининг миллий шакллари яна ҳаётга татбиқ этила бошланди, ер ажратиб берилди, одамларнинг маоши оширилди, ривожланиш даражаси тенглаштирилди, айниқса камбағалларга ёрдам кўрсатилди — бир ярим миллионга яқин оила ер олди, агар ҳар бир хонадонда етти киши бўлишини ҳисобга олсак, бизда кўп болали оилалар қанча эканлигини осонгина санаб чиқиш мумкин. Ўн миллионга яқин киши ўзларига ғамхўрлик қилинаётганини сезди. Мен ўқитувчиларга берилган имтиёзлар, мактабларда бепул нонушта қилаётган болалар, фахрийлар ва шу сингарилар ҳақида гапирмай қўя қолай. Ўшанда биз фурсатдан фойдаланиб, маъмурларга қаттиқ қаршилик кўрсатишни хоҳлаган кучлар билан алоқа қилишга киришдик. Биз улар билан мулоқот бошладик ва мен юқорида айтган амалий ишларимиз билан ташаббусни қўлимизга олишга муваффақ бўлдик. Мен ҳаракат қарши ҳаракат келтириб чиқариши мумкинлигини яна бир марта такрорлаш учун бу ҳақда батафсил гапираяпман. Можароли, боз устига ўта хавфли вазиятлар фақат тинч йўл билан, ваъз айтиш билан эмас, балки мулоқот йўли билан ҳал қилинмоғи даркор.

— Сиз РСФСР Олий Кенгашида бўлган гапларга ва Борис Ельциннинг гапларига қандай қарайсиз? Ельциннинг ўз армиясини тузиш тўғрисидаги фикрлари, унинг рус солдатларини совет фуқароларини отмасликка даъват этганлиги ва Болтиқбўйи жумҳуриятлари билан қўшма декларацияси хусусида нима дейсиз?

— Литвада фожиали воқеалар рўй берганида, назаримда, Б. Ельциннинг муносабати босиқ эмас, балки жуда эҳтиросли бўлган эди. РСФСР Олий Кенгаши ҳам ўшанда эҳтиросларга берилиб ишлади. Шу сабабли БМТга, аскарларга мурожаатлар пайдо бўлди. Назаримда, бу пухта ўйланмаган иш бўлди. Кейинчалик, эҳтирослар пасайиб, ҳис-ҳаяжон Б. Ельциннинг оқилона қадамларига ўрин бўшатганида, кўп нарсалар мақбул бўлиб қолди, дастлабки пайтларда эса у ўзини худди биз шарқли кишилар сингари эҳтиросли, жиззаки қилиб кўрсатди. Армия тузишга келганда эса, бу ҳам Ельцин эҳтиросларга берилиб ишлаган давр бўлди, чунки унинг кейинги қадамлари РСФСРнинг бундай нияти йўқлигини кўрсатди. Агар Россияда армия тузилса, эртага Россия билан чегарадош бошқа республикалар ўз армияларини тузади, бу эса энди айрим кишиларнинг эмас, балки турли республикалар ҳарбий кучларининг тўқнашуви учун шароит яратадиган фалокат бўлур эди. Буни Борис Николаевич ҳам, унинг сафдошлари ҳам тушунганликларига шубҳа қилмайман. Армия тўғрисидаги масала бизда ҳам, республика Олий Кенгашининг яқинда тугаган сессиясида ҳам кўтарилди. Тўғри, бу таклифни депутатларнинг мутлақ кўпчилиги қўллаб-қувватлади. Бундай далиллар келтирилди: агар бир республикада армия пайдо бўлса, у ҳолда бизнинг минтақамизда ўз-ўзидан бешта армия пайдо бўлади. Ўз армиясини сақлаш, уни замонавий техника билан қуроллантиришга республикаларимиздан бирортасининг ҳам қурби етмайди, деб ўйлайман. Мамлакатда иттифоқнинг оқилона мудофаа қобилиятини таъминлайдиган ягона умумиттифоқ Қуролли Кучлари бўлиши лозим. Бўлиб ўтган воқеаларда оддий аскарларни айблаш адолатдан эмас. Улар буйруқни ижро этишади. Фақат қонун чиқарувчи ҳокимият инсонпарвар ёки инсон манфаатларини ҳисобга олмайдиган бўлиши мумкин.

— РСФСР, Украина, Белоруссия ва Қозоғистон халқаро ҳуқуқ асосида бошқа манфаатдор ҳар қандай иттифоқдош республика қўшила оладиган ўзаро шартнома тузмоқчи бўлишаяпти. Бу шартномага Ўзбекистон қўшилиши мумкинми?

— Бу битимни қанчалик хас-пўшлашмасин тўрт республика ўртасида тузиладиган бундай битим каттароқ ва имконияти кўпроқ бўлган республикаларнинг бошқа республикаларга ўз шартларини зўрлик билан ўтказишга уринишидан бошқа нарса эмас. Бундай шартномани тузиш бизнинг манфаатларимизни менсимаслик бўлур эди, чунки бу республикалар музокара бошлаш учун стол атрофини эгаллар эканлар, улар албатта ўз манфаатлари тўғрисида гапирадилар. Шундай пайтда Қозоғистон Ўзбекистоннинг манфаатлари ҳақида ўйлармикан? Ўйламаса керак. Бу шартномага бошқа республикаларнинг қўшилиши тўғрисидаги таклиф ёки аниқроқ қилиб айтганда, қўшилиши имкониятлари, менимча, кучли республикаларнинг шунчаки бизга яхши истаги, холос, хоҳласа — имзолашсин, хоҳлашмаса — имзолашмасин, дегандек гап. Тўрт республиканинг ушбу иттифоқини назорат қиладиган бирор орган бўлиши тўғрисида гапираётганим йўқ. Ўрта Осиёдаги бошқа республикалар ҳам бу ҳақда Ўзбекистоннинг фикрига қўшилаётганликлари менга маълум. Менимча, бу масалада дўстим Нурсултон Назарбоев қизишиб кетди. Биринчидан, республикаларнинг мустақиллиги ҳали чинакам ҳақиқатга айланмаган ҳозирги пайтда халқаро ҳуқуқ қоидалари асосида шартнома тузиш тўғрисида гапиришга ҳали вақт эрта. Федерация субъектлари ҳозирча мустақил суверен давлат мақомини олгани йўқ. Шу билан бир вақтда Ўзбекистон республикалар ўртасидаги алоқаларни ўзаро манфаатли шартлар асосида ривожлантиришни маъқуллайди ва шунга ҳаракат қилмоқда. Ўзбекистон бундай шартнома ва битимларни тузишга тайёр. Айни шундай шартномалар ва битимлар иттифоқ шартномаси иқтисодий қисмининг негизи бўлиши мумкин.

— Дўстингиз — Қозоғистон Президенти Нурсултон Назарбоев: иттифоқ шартномасини имзолашни хоҳламаётган республикаларни кўндириш учун нега ялинишимиз керак, деди. Сиз бу фикрга қўшила оласизми?

— Расмий томонини олганда, мен Қозоғистон Президентининг фикрига қўшиламан. Ҳеч кимни қулоғидан чўзиб иттифоққа олиб кирмаслик керак. Башарти қўшимча равишда кўриб чиқишни талаб қиладиган қандайдир масалалар бўлса, энг мақбул вариантни топиш учун биргалашиб ўтириб ишлаш керак. Ҳозирги пайтда турли сабабларга кўра олти республика иттифоқ шартномасини имзолай олмаслиги ёки имзолашни хоҳламаслиги равшан бўлиб қолди. Лекин қолган республикалар бу шартномани имзоламаётганлиги уларнинг иттифоқ ёки федерацияга қаршилигини билдирмайди. Гап шундаки, бизга тақдим этилган шартнома лойиҳасида мақбул келмайдиган масалалар бор. Бу лойиҳа шундай тузилганки, унда кўпгина ноаниқликлар, зиддиятлар бор, бунинг устига республикаларнинг манфаатлари ҳисобга олинмаган. Менимча, иттифоққа қўшилишни хоҳлайдиган республикалар аниқ бўлиши керак, хоҳламайдиган республикалар эса бошқа стол атрофига ўтиб ўтирсин, десам, Н. Назарбоев билан фикримиз бир жойдан чиқса керак.

— Сўнгги воқеалар муносабати билан иттифоқ шартномасининг тақдири қандай?

— Сўнгги марта бу муаммони муҳокама қилаётганимизда Н. Назарбоев билан биргаликда аввало ҳозир ўзаро муносабатларимизга тўсқинлик қилаётган нарсаларни, хусусан мулкчилик, нималарни иттифоқ мулкига, қайсиларини республика мулкига киритиш каби масалаларни муҳокама қилиш керак, деган таклиф киритдик. М. Горбачев бу таклифни қабул қилди. Лекин марказ ҳокимиятини қўлдан чиқаришни истамаётган кишилари республика мулкининг ўзи йўқ, корхоналарнинг мулки бор, деб бизни ишонтиришга уриндилар. Мулк эгалари корхоналар экан, бу мол-мулк Ўзбекистон мулкига кирадими ёки йўқми, буни шу корхоналар ҳал қилар эмиш. Ахир ҳар қандай мулк маълум ҳудудда жойлашган бўлади ва уни ё республика ё иттифоққа қарашли аниқ тузилма бошқариши лозим. Мен иқтисодчи сифатида буни яхши биламан. Мулкни тақсимлаш масаласини ҳал қилмаслик кўпгина муаммоларга тайёр бўлиб туришга маҳкумлидир, чунки кейинчалик мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва бозор билан боғлиқ бўлган жараёнлар бошланади — марказ ва иттифоқдош республикалар ҳуқуқларини фарқлаб қўйиш, яъни биз ихтиёрий равишда иттифоққа берадиган ваколатларни аниқлаб олиш тўғрисидаги масалани ҳам бир йўла ҳал қилиш зарур. Қолган масалаларнинг ҳаммаси жойларда ҳал этилиши керак. Шу масалаларни ҳал этгандан кейингина умуман иттифоқ шартномаси таркибига кирадиган тузилмалар, бошқа қандайдир устқурмалар тўғрисида гапириш мумкин.

— СССР халқ депутатлари тўртинчи съездида Сиз Президент Горбачевдан ўз командасини алмаштиришни талаб қилдингиз. Республикангиз нуқтаи назаридан қараганда ҳозиргача амалга оширилган алмаштиришлардан кўнглингиз тўлдими?

— Ҳақиқатан ҳам М. Горбачев ўрнини эгаллай оладиган бошқа одам йўқлиги менга равшан бўлганлиги учун шундай масалани қўйганман. Ҳар ҳолда ҳозирги пайтда унинг ўрнини эгаллай оладиган одам йўқ. Мен ҳозир бу

(Давоми 3-бетда).

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИНИНГ ПЛЕНУМИ ТЎҒРИСИДА

АХБОРОТ

1991 йил 12 март куни Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг IV пленуми бўлди.

Пленум муҳокамасига қуйидаги масалалар киритилди:

Ўзбекистон Компартиясининг Ҳаракат дастурини бажаришга оид амалий тадбирлар тўғрисида;

Ўзбекистон Компартияси Уставини рўйхатдан ўтказишга тайёргарлик ҳақида;

1990 йилги партия бюджетининг ижроси тўғрисида ва Ўзбекистон Компартиясининг 1991 йилги бюджети ҳақида.

Ташкилий масала.

«Ўзбекистон Компартиясининг Ҳаракат дастурини бажариш соҳасидаги амалий тадбирлар тўғрисида» КПСС Марказий Қўмитаси Сиёсий бюросининг аъзоси, Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССР Президенти **И. А. Каримов** маъруза қилди.

Кун тартибидаги масалалар юзасидан музокарада Жиззах вилоят партия қўмитасининг биринчи котиби **Э. Турсунов**, Самарқанддаги «Красний двигатель» ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори **А. Б. Тўхтамуротов**, Қорақалпоғистон Хўжайли ноҳия партия қўмитасининг биринчи котиби **С. Е. Кутлумуротов**, Ўзбекистон ССР Давлат нарх қўмитасининг раиси, Ўзбекистон ССР халқ депутатлари сайловини ўтказувчи марказий сайлов комиссиясининг раиси **Қ. А. Аҳмедов**, Фарғона вилояти Фарғона ноҳиясидаги Ленин номли давлат хўжалиги бошқаруви раиси **А. Сатторов**, Тошкент шаҳар партия қўмитасининг иккинчи котиби **Ю. А. Асепков**, Бухоро вилояти Қизилтепа ноҳия партия қўмитасининг биринчи котиби **М. Шамсиев**, «Совет Ўзбекистони» рўзномасининг муҳаррири **Р. Раҳмонов**, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг президенти **М. Салоҳиддинов**, Тошкент шаҳар Ленин ноҳия партия қўмитасининг биринчи котиби **В. А. Чекмарев** сўзга чиқдилар.

Масалалар ҳар томонлама муҳокама қилинганидан кейин пленум «Ўзбекистон Компартияси Ҳаракат дастурини бажаришга оид амалий тадбирлар тўғрисида», «Ўзбекистон Коммунистик партияси Уставини рўйхатдан ўтказиш тўғрисида», «1990 йилги партия бюджетининг ижроси ҳақида ва Ўзбекистон Компартиясининг 1991 йилги бюджети тўғрисида», «В. И. Ленин номли Узбекистон халқлари тарихи ва дўстлиги жумҳурият музейи ҳақида» қарорлар қабул қилди.

Р. А. Попов жумҳуриятдан ташқарига жўнаб кетиши муносабати билан пленум уни Марказий Қўмита котиби, Бюро ва Марказий Қўмита аъзоси вазифаларидан озод қилди. Олмалиқ шаҳар партия қўмитасининг биринчи котиби бўлиб ишлаётган **А. Абдувосиқов** Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг аъзоси, Марказий Қўмита котиби ва Бюро аъзоси этиб сайланди.

Пленум **Ж. Ҳ. Ҳамидов** илмий ишга ўтиши муносабати билан унинг Марказий Қўмита котиби ва Бюро аъзоси вазифаларидан озод қилиш тўғрисидаги илтимосини қондирди. Ўзбекистон ССР халқ таълими вазири бўлиб ишлаётган **К. Юсупов** Марказий Қўмита котиби ва Бюро аъзоси этиб сайланди.

Пленум **С. Д. Ниетуллаев** Қорақалпоғистон жумҳурият партия қўмитасининг биринчи котиби сифатида ўз фаолиятини тўхтатганлиги муносабати билан уни Марказий Қўмита Бюросининг аъзоси вазифасидан озод қилди. Ўзбекистон Компартияси Қорақалпоғистон жумҳурият қўмитасининг биринчи котиби бўлиб ишлаётган **Д. Е. Шамшетов** Марказий Қўмита аъзоси ва Марказий Қўмита Бюросининг аъзоси этиб сайланди.

Пленум **Д. Д. Берков** ва **Д. А. Усатов** жумҳуриятдан ташқарига жўнаб кетиши муносабати билан **Д. Д. Берков**ни Бюро аъзоси ва Марказий Қўмита аъзоси вазифаларидан ҳамда **Д. А. Усатов**ни Марказий Қўмита аъзоси вазифасидан озод қилди.

Пленум **К. Я. Саидов**ни Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг ишлар мудири этиб, **С. Д. Ниетуллаев**ни Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг миллий сиёсат бўлими мудири этиб тасдиқлади.

Пленум Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси комиссиялари таркибига ўзгаришлар киритди. **К. Юсупов** мафкура комиссиясининг раиси, **А. Абдувосиқов** ижтимоий-иқтисодий сиёсат масалалари комиссиясининг раиси этиб сайландилар. **Ж. Ҳ. Ҳамидов ва Р. А. Попов** ана шу вазифалардан озод қилиндилар.

Пленум қатнашчилари ССР Иттифоқини сақлаб қолиш масаласи юзасидан СССР референдуми ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон ССР коммунистларига, барча меҳнаткашларига ва фуқароларига мурожаатнома қабул қилдилар.

Пленум ишида КПСС Марказий Қўмитаси Котибиятининг аъзоси **Г. Турғунова**, Ўзбекистон Компартияси Марказий Назорат комиссиясининг раиси **Ш. М. Йўлдошев**, КПСС Марказий Қўмитасининг масъул ходими **Е. А. Новожилов** иштирок этдилар.

Шу билан Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг пленуми ўз ишини тамомлади.

Урта мактабни битирган Шарифжон шофёрлик касбини эгаллади. Шунга ҳам 5 йил ўтибди. У йигитлик бурчини ўтаб қайтгандан кейин ҳам шу касбда ишлаяпти.

Шарифжон Қодировнинг хизмат жойи Наманган ноҳиясидаги Тельман номли жамоа хўжалиги.

Сурат муаллифи Н. МУҲАММАДЖОНОВ.

Шу сонга хабар

Туркия Президентининг ташрифи

11 март куни СССР Президенти М. С. Горбачевнинг таклифига биноан Туркия жумҳуриятининг Президенти Т. Озал расмий ташриф билан Совет Иттифоқига келди.

Москва тайёрагоҳида СССР Давлат протоколига мувофиқ меҳмонга ҳурмат-эҳтиром кўрсатилди.

Учрашув расмий маросимининг асосий қисми Кремлнинг Георгий залида бўлиб ўтди. М. С. Горбачев Т. Озал билан саломлашди.

Шу куниёқ икки давлат президентлари суҳбатлашишди.

Яна бир рўзнома

Янги нашр ўқувчиларнинг қўлига тегканига ҳали ҳеч қанча бўлгани йўқ. Унинг туғилган жойи, Фарғона вилояти. Таъсис этувчилар соғлиқни сақлаш бўлими ва тиббиёт ходимлари касаба уюшмаси вилоят қўмитаси.

Номи эса «Фарғона шифокори». Рўзнома ойида икки марта, 16 минг нусхада чиқади. Баҳоси 20 тийин. Айтмоқчи, у жумҳуриятимиз соғлиқни сақлаш вазирлиги тасарруфидаги ягона ва илк рўзномадир

А. ЭРГАШЕВ.

Тараддуд

Турон элининг тарихи, яхши куни бўлмиш Наврўз байрами тараддудидамиз. Юртнинг бу катта тўйида қатор тадбирлар ўтказиш мўлжалланган. Ўша куни Тошкентнинг Ленин номли майдонида, Халқлар Дўстлиги саройи, Навоий театри майдонларида, вилоятларнинг марказларида халқ сайиллари, ўйин-кулги, турли мусобақалар ўтказилади. Бу қувонч кўҳна Бухоро, Самарқанд, Хива, Шаҳрисабз узра қанот ёйди.

Тантаналар давомида Наврўз хайрия жамғармаси ўтказишни ҳам айтмоқчимиз. Унга олдиндан эҳсон қиладиганлар бўлса марҳамат.

«Наврўз» ҳисоби 005700007, Тошкент шаҳар ижтимоий турар-жой банки, код 73427.

ЛОЙИҲА

СУВЕРЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНИНГ ИТТИФОҚИ ТЎҒРИСИДА ШАРТНОМА

Шартномада қатнашувчи суверен давлатлар:

ўз халқларининг иттифоқни янгилашга бўлган хоҳиш-иродасини ифодалаб;

миллатлар ва халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини тан олиб;

республикаларнинг давлат суверенитети тўғрисида эълон қилган декларацияларига амал қилиб;

тарихий тақдирларнинг яқинлигини эътиборга олиб, тенг ҳуқуқли ҳамкорликни таъминлаш орқали дўстлик ва иноқликда яшаш муддаоси билан;

ҳар бир шахсни ҳар томонлама камол топтириш ҳамда унинг ҳуқуқлари ва эркинликларига пишиқ-пухта кафолатлар берилишини таъминлаб;

халқларнинг моддий фаровонлиги ва маънавий камолоти, миллий маданиятларнинг бир-бирини бойитиши, ялпи хавфсизликни таъминлаш тўғрисида ғамхўрлик қилиб;

ўтмишдан сабоқлар чиқариб олиб ҳамда мамлакат турмушидаги ва бутун дунёдаги ўзгаришларни инобатга олиб,

ССР Иттифоқидаги ўз муносабатларини янги негизларда қуришга қарор қилдилар.

1

АСОСИЙ ҚОИДАЛАР

Биринчи. Шартномада қатнашувчи ҳар бир республика суверен давлатдир.

ССР Иттифоқи — тенг ҳуқуқли республикаларнинг ихтиёрий бирлашиши натижасида ташкил топган ва давлат ҳокимиятини шартнома қатнашчилари унга берган ваколатлар доирасида амалга оширадиган суверен федератив демократик давлатдир.

Иккинчи. Иттифоқни ташкил этувчи республикалар ўз тараққиётининг барча масалаларини мустақил ҳал этиш ҳуқуқини ўзларида сақлаб қоладилар, ўз ҳудудида яшовчи барча халқларнинг сиёсий ҳуқуқларига ҳамда ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожланиш имкониятларига кафолат берадилар. Республикалар ирқчиликка, шовинизмга, миллатчиликка, халқларнинг ҳуқуқларини чеклаш йўлидаги ҳар қандай уринишларга қатъиян қарши чиқадилар. Шартнома қатнашчилари умумбашарий ва миллий қадриятларни бирга қўшишга асосланиб иш тутадилар.

Учинчи. Республикалар халқаро ҳуқуқнинг ҳамма эътироф қилган меъёрларига биноан инсон ҳуқуқларининг устунлигини энг муҳим қоида деб тан оладилар. Барча фуқароларнинг она тилини ўрганиши ва ундан фойдаланиши имкониятига, ахборотдан бемалол фойдаланишга, дин эркинлигига, бошқа сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, шахсий ҳуқуқлари ва эркинликларига кафолат берилади.

Тўртинчи. Республикалар фуқаролар жамиятини шакллантириш ва ривожлантиришни эркинлик ва фаровонликнинг энг муҳим шарти, деб биладилар. Улар мулкчилик шаклларини ва хўжалик юритиш усулларини эркин танлаш, ижтимоий адолат ва ҳимояланиш қоидаларини рўёбга чиқариш асосида одамларнинг эҳтиёжларини қондиришга интиладилар.

Бешинчи. Иттифоқни ташкил этувчи республикалар давлат ҳокимиятига тўла-тўкис эга бўладилар, ўзларининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тартиботини мустақил равишда белгилайдилар. Улар халқ вакиллигига ва халқларнинг ўз хоҳиш-иродасини бевосита ифодалашига асосланган демократияни таг-заминли умумий қоида деб тан оладилар, мустабидликка ва бедодликка қаратилган ҳар қандай тамойилларга қарши кафил бўлиб хизмат қила оладиган ҳуқуқий давлатни барпо этишга интиладилар.

Олтинчи. Республикалар миллий анъаналарни сақлаб қолиш ва ривожлантиришни, таълим, фан ва маданиятни давлат йўли билан қўллаб-қувватлашни энг муҳим вазифалардан бири деб ҳисоблайдилар. Улар мамлакат ва бутун дунё халқларининг инсонпарварлик, маънавий қадриятларини жадал айирбошлашга ва ўзаро бойитишга кўмаклашадилар.

Еттинчи. Шартнома қатнашчилари мустаҳкам тинчлик, ядро қуролини ва бошқа оммавий қирғин қуролларини тугатиш, инсониятнинг жаҳоншумул муаммоларини ҳал этишда, давлатларнинг ҳамкорлиги ва халқларнинг бирдамлиги халқаро майдонда Иттифоқнинг бош мақсадлари эканини билдирадилар.

Республикалар халқаро ҳамжамиятнинг тўла ҳуқуқли аъзоларидир. Улар ушбу шартнома қатнашчиларининг манфаатларига ва уларнинг муштарак манфаатларига зиён етказмай, ССР Иттифоқининг халқаро мажбуриятларини бузмай, чет давлатлар билан бевосита дипломатия, консуллик, савдо алоқалари ва бошқа алоқалар ўрнатишга, улар билан ўзаро мухтор ваколатхоналар алмашишга, халқаро шартномалар тузишга ва халқаро ташкилотларнинг фаолиятида бевосита қатнашишга ҳақлидирлар.

2

ИТТИФОҚНИНГ ТУЗИЛИШИ

1-модда. ССР Иттифоқига аъзолик

Республикаларнинг ССР Иттифоқига аъзолиги ихтиёрийдир. Шартномада қатнашувчи республикалар тенг ҳуқуқларга эгадирлар ва зиммаларига тенг мажбуриятлар оладилар.

Шартномада қатнашувчи республикалар иттифоққа бевосита ёки бошқа республикалар таркибида кирадилар. Бу уларнинг ҳуқуқларига зиён етказмайди ва шартнома юзасидан олган мажбуриятлардан халос этмайди.

Бири иккинчисининг таркибига кирадиган республикалар ўртасидаги муносабатлар улар ўртасидаги шартномалар ва битимлар билан тартибга солинади.

ССР Иттифоқи шартномани тан олувчи бошқа суверен давлатларнинг кириши учун очиқдир. Иттифоққа янги аъзоларни қабул қилиш тўғрисидаги қарор шартнома барча қатнашчиларининг розилиги билан қабул этилади.

Шартномада қатнашувчи республикалар шартнома қатнашчилари белгилаган тартибда иттифоқдан эркин чиқиш ҳуқуқига эга бўладилар.

2-модда. Фуқаролик

ССР Иттифоқига кирувчи республиканинг фуқароси айни вақтда ССР Иттифоқининг фуқароси ҳисобланади.

ССР Иттифоқи фуқаролари ССР Иттифоқи Конституциясида, қонунларида ва халқаро шартномаларида мустаҳкамланган тенг ҳуқуқлар, эркинликлар ва мажбуриятларга эгадирлар.

3-модда. Ҳудуд

ССР Иттифоқининг ҳудуди шартномада қатнашувчи барча республикаларнинг ҳудудларидан иборат.

Иттифоққа кирувчи республикалар шартнома имзоланган пайтда улар ўртасида мавжуд бўлган чегараларни тан оладилар.

Республикалар ўртасидаги чегаралар улар ўртасидаги битимга мувофиқгина ўзгартирилиши мумкин.

4-модда. Республикалар ўртасидаги муносабатлар

Республикалар ўртасидаги муносабатлар ушбу шартнома билан ҳамда унга зид бўлмаган бошқа шартномалар ва битимлар билан тартибга солинади.

Шартномада қатнашувчи республикалар ўзларининг иттифоқ таркибидаги ўзаро муносабатларини тенглик, суверенитетни, ҳудудий яхлитликни ҳурмат қилиш, ички ишларга аралашмаслик, баҳсларни тинч воситалар билан ҳал этиш, ҳамкорлик, ўзаро ёрдам асосига, иттифоқ шартномаси ва республикалараро битимлар юзасидан олинган мажбуриятларни виждонан бажариш асосига қурадилар.

Шартномада қатнашувчи республикалар бир-бирларига нисбатан куч ишлатмаслик, куч ишлатиш билан дўқ урмаслик, бирон-бир зўравонлик ҳаракатларини қилмаслик, бошқа республикаларнинг ҳудудий яхлитлигига тажовуз этмаслик мажбуриятини оладилар.

Республикалар ўз ҳудудида ажнабий давлатларнинг қуролли тузилмалари ва ҳарбий базалари жойлаштирилишига йўл қўймаслик, иттифоқ мақсадларига зид бўлиб тушадиган ёки унга кирувчи республикаларнинг манфаатларига қарши қаратилган битимларни тузмаслик мажбуриятини оладилар.

5-модда. ССР Иттифоқидаги ваколатларнинг фарқлаб қўйилиши

Шартнома қатнашчилари ССР Иттифоқи қуйидаги ваколатларни:

— иттифоқ ва унга кирувчи республикалар суверенитетини ҳамда ҳудудий яхлитлигини ҳимоя қилиш;

— ССР Иттифоқининг давлат хавфсизлигини таъминлаш; ССР Иттифоқи давлат чегарасини белгилаш ва қўриқлаш; ССР Иттифоқининг давлат чегарасини тегишли республиканинг розилиги билан ўзгартириш;

— ССР Иттифоқи мудофаасини ташкил этиш ҳамда ССР Иттифоқи қуролли кучларига, ССР Иттифоқи чегара, ички ва темир йўл қўшинларига раҳбарлик қилиш; уруш эълон қилиш ва сулҳ тузиш;

— мудофаа корхоналари ва ташкилотларига қурол-яроғлар ва ҳарбий техника яратиш ҳамда ишлаб чиқариш соҳасида раҳбарлик қилиш;

— умумиттифоқ ташқи сиёсатини амалга ошириш; чет давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан муносабатларда вакиллик қилиш; ССР Иттифоқининг халқаро шартномаларини тузиш; иттифоқ ва республикаларнинг ташқи сиёсий фаолиятини мувофиқлаштириб туриш;

— ССР Иттифоқи ваколатлари доирасида ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш;

— иттифоқ бюджетини тасдиқлаш ва ижро этиш;

— космик тадқиқотларни, умумиттифоқ алоқа ва ахборот, геодезия ва картография, метрология ва стандартлаш системаларини бошқариш;

— ССР Иттифоқи Конституцияси ва қонунларига риоя этилишини назорат қилиш; иттифоқ қарамоғига кирувчи масалалар юзасидан қонунлар қабул қилиш; республикалар билан келишилган масалалар юзасидан қонун асосларини белгилаш;

— жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши кураш соҳасидаги фаолиятни мувофиқлаштириб туриш ваколатларини беради.

ССР Иттифоқи республикалар билан биргаликда қуйидаги ваколатларни:

— ССР Иттифоқи Конституциясини қабул этиш, унга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш; ССР Иттифоқи фуқароларининг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш;

— ССР Иттифоқининг ташқи сиёсат йўлини белгилаш ҳамда иттифоқ давлат ҳокимиятининг олий идоралари системаси орқали шу йўлнинг амалга оширилишини назорат қилиш; ССР Иттифоқи ва республикалар фуқароларининг халқаро муносабатлардаги ҳуқуқларини ҳамда манфаатларини ҳимоя қилиш; ташқи иқтисодий фаолият асосларини белгилаб бериш; ягона божхона иши; иттифоқ ва республикаларнинг иқтисодий зона ва ССР Иттифоқининг денгизлар соҳили яқинидаги табиий бойликларига бўлган суверен ҳуқуқларини амалга ошириш;

— ССР Иттифоқи ва унга кирувчи республикалар давлат хавфсизлигининг стратегиясини белгилаш; иттифоқ аъзоларининг давлат хавфсизлигини таъминлаш; ССР Иттифоқи давлат чегараси, ССР Иттифоқи денгиз бўшлиқлари ва осмон бўшлиғи режимини белгилаш;

— ССР Иттифоқининг ҳарбий сиёсатини белгилаш; ССР Иттифоқининг мудофаасини ташкил этиш ва таъминлаш тадбирларини амалга ошириш; республикалар ҳудудида қўшинларнинг ва ҳарбий объектларнинг жойланиши ҳамда фаолияти билан боғлиқ бўлган масалаларни ҳал этиш; ҳарбий хизматга чақириш ва уни ўташнинг ягона тартибини белгилаш; халқ хўжалигининг сафарбарлик тайёрлигини уюштириш;

— мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиёти стратегиясини белгилаш ва умумиттифоқ бозорини ривожлантириш учун шароит яратиш; умумий валютага асосланган ягона молия-кредит, пул, солиқ ва нарх сиёсатини ўтказиш; иттифоқ бюджетини тузиш ва унинг ижросини назорат қилиш; ССР Иттифоқининг олтин заҳирасидан, олмос ва валюта жамғармаларидан фойдаланиш; умумиттифоқ дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; маҳаллий ривожланиш ҳамда табиий офатлар ва фалокатларнинг оқибатларини тугатиш умумиттифоқ жамғармаларини, шунингдек республикалар билан келишилган бошқа жамғармаларни вужудга келтириш ҳамда уларни идора қилиш; ажнабий давлатларга ёрдам бериш, халқаро қарз олиш ва қарз бериш тўғрисида битимлар тузиш; давлатнинг ташқи ва ички қарзларини тартибга солиш;

— мудофаа корхоналари ва ташкилотларига фуқаролар учун керакли маҳсулотларни яратиш ва ишлаб чиқариш соҳасида раҳбарлик қилиш;

— мамлакатнинг ягона ёқилғи-энергетика системасини, темир йўл, ҳаво, денгиз транспорти ва магистрал қувурларини бошқариш;

— табиатдан фойдаланиш ва атроф муҳитини муҳофаза қилиш асосларини белгилаш, келишилган экология сиёсатини ўтказиш;

— ижтимоий сиёсат асосларини, шу жумладан иш билан таъминлаш ва аҳолининг кўчиши, меҳнат шароитлари ва уни муҳофаза қилиш, ижтимоий таъминот ва суғурта, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масалаларини белгилаш; энг оз тирикчилик даражасини кафолатли таъминлаш; маданиятни ривожлантиришга кўмаклашиш;

— оз сонли халқларнинг азалий истиқомат муҳитини сақлаб қолишини, уларнинг иқтисодий ва маданий ривожланиши учун зарур шароитларни таъминлаш;

— фундаментал илмий тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш ҳамда фан-техника тараққиётини рағбатлантириш; олий мактабни ривожлантиришдаги, олий малакали илмий педагог кадрларни тайёрлашдаги ва уларни аттестациядан ўтказишдаги сиёсатни ва асосий қоидаларни белгилаш ваколатларини амалга оширади.

Ушбу моддада белгиланган ваколатлар иттифоқ шартномасида қатнашувчи барча республикаларнинг розилиги билангина ўзгартирилиши мумкин.

ССР Иттифоқининг ваколатларини амалга ошириш ёки ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги ваколатлари соҳасидаги ҳуқуқларни амалга ошириш ва вазифаларни ижро этиш масалалари юзасидан баҳслар келиштирувчилик тартиб-қоидалари воситаси билан ҳал этилади. Келишувга эришилмаган тақдирда баҳслар ССР Иттифоқи конституциявий судининг муҳокамасига ҳавола этилади.

6-модда. Иттифоқ ваколатларини амалга оширишда республикаларнинг иштироки

Республикалар ССР Иттифоқининг ваколатларини амалга оширишда иттифоқ идораларини биргаликда тузиш, манфаатлар ва ҳаракатларни келиштиришнинг бошқа омиллари ҳамда тартиб-қоидаларини вужудга келтириш воситаси орқали қатнашадилар.

Ҳар бир республика ССР Иттифоқи билан битим тузиш орқали ўзининг айрим ваколатларини амалга оширишни иттифоққа қўшимча равишда топшириши, иттифоқ эса барча республикаларнинг розилиги билан ўзининг айрим ваколатларини уларнинг ҳудудида амалга оширишни улардан бирига ёки бир нечасига топшириши мумкин.

7-модда. Мулкчилик

ССР Иттифоқи ва республикалар ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларида кўзда тутилган мулкчилик барча шаклларининг эркин ривожланиши ва ҳимоя қилинишини таъминлайдилар, ягона умумиттифоқ бозори амал қилишига кўмаклашадилар.

Республикалар ўз ҳудудидаги ер, ерости бойликларининг ва бошқа табиий ресурсларнинг, шунингдек давлат мол-мулкининг мулкдоридирлар, давлат мол-мулкининг шартнома асосида иттифоқ зиммасига юклатилган ваколатларни амалга ошириш учун унинг мулки қилиб мустаҳкамлаб қўйилган қисми бундан мустаснодир.

Иттифоқ мулкидан республикаларнинг муштарак манфаатлари йўлидагина, шу жумладан уларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёт даражасини бараварлаштириб олиш мақсадида фойдаланилади ҳамда бу мулк шу манфаатлар йўлида кўпайтириб борилади.

Республикалар ССР Иттифоқининг олтин, олмос ва валюта жамғармаларида ўз улуши бўлиши ҳуқуқига эгадирлар ва шу жамғармалардан фойдаланишда қатнашадилар.

Иттифоқнинг ваколатларини рўёбга чиқариш учун ердан, ерости бойликларидан ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш республикаларнинг ССР Иттифоқи фаолияти учун зарур шароит яратадиган қонунлари доирасида амалга оширилади.

8-модда. Солиқлар ва йиғимлар

Республикалар солиқлар ва йиғимларни мустақил равишда тайинлайдилар, ўз бюджетини белгилайдилар.

ССР Иттифоқининг ваколатлари амалга оширилиши учун республикалар билан келишиб белгиланадиган миқдорларда иттифоқ солиқлари ва йиғимлари, шунингдек умумиттифоқ дастурларига улуш ажратмалари белгиланади, мазкур ажратмаларнинг ҳажми ва ишлатиладиган соҳаси иттифоқ билан республикалар ўртасидаги ҳар йилги битим билан уларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти кўрсаткичлари эътиборга олиниб, тартибга солинади.

9-модда. ССР Иттифоқи Конституцияси

Иттифоқ шартномаси СССР Конституциясининг асосидир.

ССР Иттифоқининг Конституцияси шартномада қатнашувчи давлатлар вакилларининг съезди томонидан қабул қилинади.

ССР Иттифоқининг Конституцияси иттифоқ шартномасига зид бўлмаслиги керак.

10-модда. Қонунлар

ССР Иттифоқи қонунлари, республикаларнинг конституциялари ва қонунлари иттифоқ шартномасининг қоидаларига зид бўлмаслиги керак.

ССР Иттифоқининг қонунлари унинг қарамоғидаги масалалар бўйича устунликка эга бўлади ҳамда барча республикалар ҳудудида ижро этиш учун мажбурийдир.

Республиканинг қонунлари ўз ҳудудида иттифоқ қарамоғига топширилган масалалардан бошқа барча масалалар бўйича устунликка эга бўлади.

ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликда юритадиган масалалар бўйича ССР Иттифоқининг қонунлари мазкур қонунларда манфаатларига дахл қиладиган республика эътироз билдирмаган тақдирда кучга киради.

Республика, агар ССР Иттифоқининг қонуни иттифоқ шартномасини бузадиган бўлса, республика конституциясига, шунингдек унинг ўз ваколатлари доирасида қабул этган қонунларига зид келадиган бўлса, унга қарши норози бўлиб, шикоят билдиришга ҳақлидир. ССР Иттифоқи, агар республиканинг қонунлари иттифоқ шартномасини бузадиган бўлса, СССР Конституциясига, шунингдек ССР Иттифоқи ўз ваколатлари доирасида қабул этган қонунларга зид бўлса, норози бўлиб, шикоят билдиришга ҳақлидир. Иккала ҳолдаги баҳслар келиштирувчилик тартиб-қоидалари воситаси билан ҳал қилинади ёки ССР Иттифоқи конституциявий судига топширилади.

3

ИТТИФОҚ ИДОРАЛАРИ

11-модда. Иттифоқ идораларининг шакллантирилиши

Иттифоқ ҳокимият ва бошқарув идоралари республикаларнинг вакиллиги асосида шакллантирилади ҳамда ушбу шартноманинг қоидаларига қатъий мувофиқ равишда ишлайди.

12-модда. ССР Иттифоқи Олий Кенгаши

Иттифоқнинг қонун чиқарувчилик ҳокимиятини ССР Иттифоқи Олий Кенгаши амалга оширади, у икки палатадан иборат бўлади: ССР Иттифоқи Олий Кенгашининг юқори палатаси — республикалар кенгаши иттифоққа бевосита кирувчи республикаларда сайланадиган тенг сонли вакиллардан шаклланади.

ССР Иттифоқи Олий Кенгашининг қуйи палатаси — Иттифоқ Кенгаши бутун мамлакат аҳолиси томонидан тенг сонли сайловчилар бўлган сайлов округлари бўйича сайланади.

ССР Иттифоқининг Олий Кенгашида барча миллий-ҳудудий тузилмаларнинг вакиллари бўлишига кафолат берилади.

Муқобил нусха:

(Иттифоқнинг қонун чиқарувчилик ҳокимиятини СССР Олий Кенгаши амалга оширади, у икки палатадан иборат бўлади.

СССР Олий Кенгашининг республикалар кенгаши ушбу шартномада қатнашувчи республикаларда сайланган тенг сонли вакиллардан шаклланади.

СССР Олий Кенгашининг иттифоқ кенгаши бутун мамлакат аҳолиси томонидан тенг сонли сайловчилар бўлган сайлов округларида сайланади.

СССР Олий Кенгашида барча миллий-ҳудудий тузилмаларнинг вакиллари бўлишига кафолат берилади).

13-модда. ССР Иттифоқининг Президенти

ССР Иттифоқининг Президенти — олий ижроия-бошқарув ҳокимиятига эга бўлган иттифоқ давлатининг бошлиғидир.

ССР Иттифоқининг Президенти иттифоқ шартномасига, ССР Иттифоқи Конституцияси ва қонунларига риоя этилишининг кафили бўлиб иш кўради; ССР Иттифоқи Қуролли Кучларининг олий бош қўмондонидир; чет мамлакатлар билан муносабатларда иттифоқ номидан вакиллик қилади; ССР Иттифоқи халқаро мажбуриятларининг бажарилишини назорат қилади.

Президент иттифоқ фуқаролари томонидан умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида, яширин овоз бериш йўли билан беш йил муддатга сайланади ва кетма-кет икки муддатдан ортиқ сайланмайди. Умуман иттифоқда ва кўпчилик республикаларда овоз беришда қатнашган сайловчилар овозларининг ярмидан кўпини олган номзод сайланган ҳисобланади.

14-модда. ССР Иттифоқининг вице-президенти

ССР Иттифоқининг вице-президенти ССР Иттифоқининг Президенти билан бирга сайланади. ССР Иттифоқининг вице-президенти ССР Иттифоқи Президенти берган ваколатга биноан унинг айрим вазифаларини бажаради ва Президент йўқ бўлган ҳолларда ва у ўз вазифаларини амалга оширишига имконият бўлмаган ҳолларда СССР Президентининг ўрнини босади.

15-модда. Федерация кенгаши

Федерация кенгаши ССР Иттифоқи Президенти раҳбарлигида иттифоқ ички ва ташқи сиёсатининг асосий масалаларини кўриб чиқиш, республикаларнинг ҳаракатларини келиштириш, иттифоқ билан республикаларнинг муносабатларини мувофиқлаштириб туриш учун ССР Иттифоқининг вице-президенти, республикаларнинг Президентлари (олий давлат мансабдор шахслари)дан иборат қилиб тузилади.

16-модда. ССР Иттифоқи Вазирлар кабинети

ССР Иттифоқининг Вазирлар кабинети ССР Иттифоқининг Президенти томонидан ССР Иттифоқи Олий Кенгаши билан келишиб, ССР Иттифоқининг бош вазири, бош вазирнинг ўринбосарлари, вазирлардан, ССР Иттифоқининг бошқа давлат идоралари раҳбарларидан иборат таркибда тузилади.

Вазирлар кабинетининг ишида республикалар ҳукуматларининг бошлиқлари ҳал қилувчи овоз ҳуқуқи билан қатнашишлари мумкин.

ССР Иттифоқи Вазирлар кабинети иттифоқнинг ваколатларига мувофиқ иш кўради, СССР Президентига бўйсунади ва ССР Иттифоқи Олий Кенгаши олдида жавоб беради.

17-модда. ССР Иттифоқининг конституциявий суди

ССР Иттифоқининг конституциявий суди ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонун ҳужжатлари, ССР Иттифоқи Президентининг ва республикалар Президентларининг фармонлари, ССР Иттифоқи Вазирлар кабинетининг меъёрий ҳужжатлари иттифоқ шартномасига ва ССР Иттифоқи Конституциясига мувофиқлиги тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқади, шунингдек иттифоқ билан республикалар ўртасидаги ҳамда республикалар ўртасидаги улар қонун ҳужжатлари конституцияга мувофиқлиги тўғрисидаги баҳсларни ҳал этади.

18-модда. Иттифоқ судлари

Иттифоқ судлари ССР Иттифоқининг олий судидан, ССР Иттифоқининг олий ҳакамлик судидан, ССР Иттифоқи Қуролли Кучларидаги судлардан иборат.

ССР Иттифоқининг олий суди билан ССР Иттифоқининг олий ҳакамлик суди иттифоқ ваколатлари доирасидаги судлов ҳокимиятини амалга оширади. Республикалар олий судлов, ҳакамлик идораларининг раислари лавозимларига кўра тегишли равишда ССР Иттифоқи олий суди ва ССР Иттифоқи олий ҳакамлик суди таркибига кирадилар.

19-модда. ССР Иттифоқи прокуратураси

ССР Иттифоқи қонун ҳужжатларининг ижросини назорат қилиш ССР Иттифоқи бош прокурори, республикаларнинг бош прокурорлари (прокурорлари) ва уларга бўйсунувчи прокурорлар томонидан амалга оширилади.

ССР Иттифоқининг бош прокурори СССР Олий Кенгаши томонидан тайинланади ва унга ҳисоб беради.

Республикаларнинг бош прокурорлари (прокурорлари) республикаларнинг олий қонун чиқарувчи идоралари томонидан тайинланади ва лавозимларига кўра ССР Иттифоқи прокуратурасининг ҳайъати таркибига киради. Улар Иттифоқ қонунларининг ижросини назорат қилиш соҳасидаги фаолиятлари хусусида республикаларнинг олий қонун чиқарувчи идораларига ҳам, шунингдек ССР Иттифоқи бош прокурорига ҳам ҳисоб берадилар.

4

ЯКУНИЙ ҚОИДАЛАР

20-модда. ССР Иттифоқининг расмий тили

Шартнома қатнашчилари рус тилини ССР Иттифоқининг расмий тили деб тан оладилар.

21-модда. ССР Иттифоқининг пойтахти

ССР Иттифоқининг пойтахти Москва шаҳридир.

22-модда. ССР Иттифоқининг давлат рамзлари

ССР Иттифоқи давлат гербига, байроғига ва мадҳиясига эга бўлади.

23-модда. Иттифоқ шартномасининг кучга кириши

Иттифоқ шартномаси республикалар давлат ҳокимиятининг олий идоралари томонидан қабул қилинади ва республикаларнинг мухтор делегациялари томонидан имзоланган пайтдан бошлаб кучга киради. Иттифоқ шартномаси ССР Иттифоқи Федерация кенгашининг қарорига биноан имзолар учун очиб қўйилади.

Уни имзолаган республикалар учун ССР Иттифоқини тузиш тўғрисидаги 1922 йил шартномаси шу санадан эътиборан ўз кучини йўқотган деб ҳисобланади.

Иттифоқ билан иттифоқ шартномасини имзоламаган республикаларнинг муносабатлари ССР Иттифоқининг амалдаги қонунлари, ўзаро мажбуриятлар ва битимлар асосида тартибга солиниши лозим.

24-модда. Иттифоқ шартномасини ўзгартириш

Иттифоқ шартномаси ёки унинг айрим қоидалари республикаларнинг тақдимларига биноан фақат ССР Иттифоқига аъзо бўлган барча давлатларнинг розилиги билангина бекор қилиниши, ўзгартирилиши ёки тўлдирилиши мумкин.

25-модда. Шартномага иловалар

Ушбу шартноманинг иловалари бор, уларда шартнома моддаларини амалга ошириш тартиб-қоидалари, воситалари ва муддатлари баён этилган.

Иловаларнинг рўйхати, уларни тайёрлаш ва имзолаш муддатлари шартномада қатнашувчи республикалар томонидан баённомада келишиб олинади, мазкур баённома шартноманинг бир қисми ҳисобланади.

XX аср кундалиги

ТАНКЛАР КЎЧАГА ЧИҚДИ...

Югославияда анчадан буён нотинчлик. Яқинда Венгриядан Хорватияга қурол етказиб берилганлиги ҳақида бутун жаҳон матбуоти ёзганди. Гоҳ Словакия, гоҳ Сербия, гоҳ Хорватия марказий ҳукуматдан норози бўлганлиги ҳақида ҳам бир неча йилдан бери тинмай ёзилмоқда. Ўтган якшанба куни эса 1945 йилдан сўнг биринчи марта танклар Белград кўчаларида соқчилик қилишди.

Нима учун шундай бўляпти?

Агар Югославиядаги воқеалар ривожини диққат билан ўргансангиз худди СССРдаги воқеалар аксини кўргандек бўласиз. Жумладан айрим жумҳуриятлар мустақилликни истаб Иттифоқ таркибидан чиқмоқчи, баъзилари эса референдумда қатнашмоқчи эмас. Тоғли Қорабоғдаги, гуржи ва обхазларнинг миллатлараро низолари ва ҳоказолар. Шуниси қизиқки, биздаги қайта қуриш сиёсати собиқ социалистик лагерь мамлакатларида ҳам кучли акс садо берди. Дунё харитасидан «ОДЖ»деган атама, сиёсий луғатдан эса «социалистик лагерь» деган тушунча йўқолди.

Югославияда эса СССРдаги сингари жумҳуриятлар мустақил бўлишни истаб қолишди. Шу йўлда турли кўринишдаги ва мақсаддаги фирқалар кураш бошлаб юборишди. Натижаси эса... бизда нима бўлаётган бўлса уларда ҳам шу такрорланяпти: мустақиллик учун кураш ниқоби остида миллатлараро низолар, куни кеча бир-бирига дўст-биродар бўлганларнинг бир-бирига ўқ узиши...

9 март, шанба куни ҳам ўн минглаб одамлар рухсат берилмаган митингга йиғилиб бор-йўғи Белград ойнаи жаҳонининг беш муҳарририни истеъфога чиқишларини талаб қилишдан бошлаб, охирини ҳукумат ва президентни истеъфога чиқишини талаб қилиш билан тугатишди. Жамоат хавфсизлиги кучлари билан тўқнашувдан сўнг эса кўчада дуч келган нарсани босиб, янчиб кетишди, милицияни ўққа тутишди, машина ва автобусларни ёқишди. Вазиятни идора қилиш қийинлашгач ҳукумат кўчаларга аскарларни олиб чиқди. Тўғри якшанба куни тушдан кейин улар ўз жойларига қайтишди. Аммо ҳали вазият юмшагани йўқ.

Оқибати нима бўлади? Анархиями? Югославия парчаланиб кетадими ёхуд ҳокимият тепасига қаттиққўл якkaҳукмдор келадими?

ОФЖ. Берлинда шаҳар ҳокимлари ва уй-жойга муҳтож ёшлар ўртасидаги сурункали зиддият давом этмоқда. Уйсизликдан қийналиб кетган ёшлар ўзбошимчалик билан бўш уйларни эгаллаб олаяптилар. Ҳокимият эса буни қонунга хилоф иш деб топиб, полиция ёрдамида «тартиббузарлар»ни ҳайдаб чиқараяпти.

СУРАТДА: полиция навбатдаги «жанг»га кираётир.

ДПА — ТАСС сурати

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

САҲРОДАГИ БЎРОН ИСМЛИ ҚИЗ

● ТАВБА, математик исмларни эшитганимиз бор. Волков, Свинев деганларни ҳам, шунингдек, ўзимизнинг Болтавой, Тешавой каби исмларни ҳам эшитганмиз. Энди бўлса, Саҳродаги Бўрон исмли қизча борлиги ҳақидаги хабарни ҳам эшитишга сиз билан биз мушарраф бўлиб турибмиз. Бу номни Саудия Арабистонининг пойтахти Эр-Риёд шаҳрида яшовчи бир киши Форс кўрфазида уруш тўхтаган куни туғилган қизчасига қўйди.

Ота-онанинг нияти холис — уруш бўронлари фақат номлардагина қолсин.

АТЛАНТИКАДАН ҲИНД ОКЕАНИГАЧА

● ЖАНУБИЙ АФРИКА жумҳуриятидан, Тайвандан, Бельгиядан ва бошқа кўпгина мамлакатлардан қатнашган бир гуруҳ сузувчиларнинг номи «Гиннеснинг Рекордлар китоби»га тиркаладиган бўлди. Улар Жанубий Африка жумҳуриятидаги соҳилдан Атлантика океанига тушдилар ва 5 соату 45 минут давомида сувда сузишиб, Ҳинд океанининг қордек оппоқ чўмилиш ҳавзасидан қирғоққа чиқдилар. Спортчилар роппа-роса 20 километр масофани сузиб ўтдилар.

ПРЕЗИДЕНТ ЖУРНАЛИСТЛАР БИЛАН ФУТБОЛ ЎЙНАДИ

● АРГЕНТИНА президенти Карлос Менем ўз қароргоҳида матбуот конференциясига йиғилган журналистларни ҳеч кутилмаган нарсага таклиф этди. Журналистлар қалтис саволларни дилларига тугиб қўйишганди. Аммо...

Президент уларни ўз командаси билан футбол ўйнашга чақирди. Журналистлар аввалига ҳайратдан ёқа ушлашди, сўнг кўна қолишди.

Президент командаси ўйиннинг биринчи ярмидаёқ устунликни тиклаб, журналистлар дарвозасига 8 та жавобсиз тўп киритишди. Лекин журналистлар ҳам ўйиннинг иккинчи ярмида президентни аяб ўтиришмади — 4:4 ҳисобида дуранг натижага эришишди. Бироқ умумий ҳисоб 12:4 бўлиб, президент фойдасига ҳал бўлди.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

Мустақиллик ҳаракати муқаррар

(Давоми. Боши 1-бетда).

ҳақда ишонч билан гапираяпман. Горбачев командаси деб аталган одамларнинг баъзилари ўз вазифасини бажаришга қодир эмаслигини бир неча бор кўрсатишди. Мен уларни ақлли, масъулиятли одам эмас, демоқчимасман. Бу юк уларга ҳаддан ташқари оғирлик қилди, бинобарин улар «маъзур тутгайсиз» деган гап ҳам борлигини эслаб ўзларини бошқа бирор соҳада синаб кўришлари лозим эди. Совет иқтисодиётининг тангликка учраши натижасида халқ ҳукуматга ишонмай қўйди. Мен яна ҳозирча Горбачевнинг ўрнини эгаллайдиган одам йўқ экан, биз уни қўллаб-қувватлашимиз керак дедим. Ҳозир у атрофидаги одамларни ўзгартираяпти. Тўғри, ҳали команда тўла тўпланган йўқ. Павловга келганда эса, ҳозирги шароитда Павлов мамлакатга зарур бўлган одам деб ҳисоблайман, бошқалари хусусида ҳозирча аниқ гап айтиш қийин. Менинг фикрим бундай: аввало, вазифани ўртага қўйиш, сўнгра бу вазифани бажарадиган одамларни танлаш керак. Айни шу нуқтаи назардан М. Горбачев биз қаёққа қараб кетаётганлигимизни, қандай босқичлардан ўтишимизни аниқ белгилаб бериши керак.

— 1989 йилда Ўзбекистонда ҳам месхети турклари билан миллатлараро қонли тўқнашув бўлди. Бунинг сабаблари нимада? Кескинликни қандай тугатиш мумкин?

— Саволингизнинг сўнгги қисмидан бошлайман. Кескинлик тугатилган, ҳозир бундай кескинлик йўқ. Фарғона воқеаларига, республиканинг бошқа жойларида, хусусан Тошкент вилоятида юз берган можароларга келганда эса булар ўнлаб йиллар давомида тўпланиб қолган кўпгина ижтимоий-иқтисодий муаммолар ҳал қилинмаганлигининг оқибатидир, бошқа сабаблар ҳам мавжуд. 45 йилдан кўпроқ олдин Сталин ҳукмронлиги йилларида бутун-бутун халқларга, шу жумладан месхети туркларига нисбатан йўл қўйилган тарихий адолатсизлик тўғрисида гапирмаслик нотўғри бўлур эди. Ўзбекистонга бадарға қилинган бошқа халқлар— қрим татарлари, чеченлар, ингушлар билан биргаликда 150 мингга яқин месхети туркларини олиб келишди. Шу йиллар давомида улар ўзбеклар ва республикамиздаги бошқа халқлар билан ёнма-ён яшаб келишди. Мамлакатда қайта қуриш бошланди, СССР Олий Кенгаши йўл қўйилган тарихий адолатсизликни қоралади. Бироқ бир ишни бошладик-у, охирига етказмадик — бу адолатсизлик тўғрисида бутун дунёга эълон қилдик, бироқ уни тўғрилаш йўлларини таклиф қилмадик. Қрим татарлар уюшқоқлиги ва аниқ мақсадни кўзлаб иш олиб бориши туфайли ўз аждодлари ерига қайтишга муваффақ бўлдилар. Месхети турклари ҳаракатининг шимолий Кавказдаги раҳбарлари эса шунчаки митинглар ва намойишлар ташкил этибгина қолмай, ватандошларини маҳаллий аҳолига ғиж-ғижлай бошладилар, шу тариқа бошқариб бўлмайдиган жараёнларни вужудга келтирдилар. Мен буни юз берган воқеанинг асосий сабаби демоқчимасман. Биз 45 йил бирга яшадик, Ўзбекистонда ҳеч ким келгиндилар бу ердан чиқиб кетсин, деган эмас.

Мантиққа зид туюлса ҳам ошкоралик, демократиялаш жараёнлари ҳар қандай гапни гапириш, ҳар қандай ишни қилиш мумкин бўлган вазиятни вужудга келтирди. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин, деб тушуна бошлашди. Республика раҳбарияти воқеаларнинг олдини олиш учун сезгирлик кўрсата олмади, Фарғона фожиасидан олдин юз берган барча жараёнларга сиёсий баҳо берилмади. Ўзингиз хулоса чиқараверинг, маҳаллий оммавий ахборот воситаларида бу фожиа тўғрисида фақат 10 кундан кейингина хабар қилинди — зора тинч ўтиб кетса, деб кутиб туришди. Яна бу қарама-қаршиликка жалб қилинган одамларнинг умумий маданияти даражасини, онги савиясини ҳам ҳисобга олиш керак, халқлар унча қизиққон бўлмаган шимолда бундай жараёнлар қон тўкилишига олиб келмайди.

— Ўзбекистон ҳамиша Москвадаги марказнинг ва хўжалик юритиш буйруқбозлик системасининг масъулиятсизлиги қурбони бўлиб келган. Пахта яккаҳокимлигини тиқиштириш атроф муҳитини ҳамда меҳнат ва турмушнинг анъанавий маданиятини бузиш тимсоли бўлиб қолди. Ҳозирги вақтда республикангизда вужудга келган вазият қандай, оқибатларни тугатиш учун нималар қилинмоқда?

— Тўғри, пахта яккаҳокимлиги республика иқтисодиётининг бир томонлама ривожланиб, иттифоқнинг хомашё базасига айланиб қолишига олиб келди. Натижада Ўзбекистон энг оддий саноат маҳсулотларига эҳтиёжининг ярмини ҳам қондиришга қодир эмас. етиштирилган пахтанинг атиги 9 фоизи республикада қайта ишланади. Бир қанча вилоятлар ва районларда экин майдонлари нисбатида пахтазорлар 75—80 фоизни ташкил қилди. Натижада асрлар давомида четга дон, мева ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари чиқарган минтақа бундай маҳсулотларнинг йирик истеъмол қилувчисига айланди. Пахта яккаҳокимлиги атроф муҳитга ҳам, қишлоқ аҳолисига ҳам қандай зарар келтирганлигини тасаввур этиш қийин эмас, бутифос ва бошқа химиялаштириш воситалари ҳавони ва сувни тозалайдиган воситалар эмас, десам фикримга қўшилсангиз керак.

Сўнгги йилларда аҳвол аста-секин ўнгланмоқда, пахта майдонлари қисқармоқда (1987 йилда 2 миллион 108 минг гектар ерга чигит экилган бўлса, 1990 йилда 1 миллион 826 минг гектар ерда пахта етиштирилди). Суғориладиган ерларни пахтадан бўшатиб олиш колхозлар ва совхозлар ҳудудларида томорқа участкаларини кенгайтириш ва якка тартибда уй-жой қуриш учун ер ажратиб бериш каби катта ижтимоий масалани қисман ҳал этиш имконини берди.

Шуниси диққатга сазоворки, пахта ҳосилдорлиги ортиши (гектар ҳисобига 23,1 центнердан 27,7 центнерга етиши) туфайли ялпи пахта етиштириш камайгани йўқ. Пахтачилик бундан буён ҳам қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи бўлиб қолаверади. Лекин пахта яккаҳокимлигига қайтилмайди. Жуда бой минерал хом ашё ресурсларимиз негизида аҳолининг барча эҳтиёжларини таъминлай оладиган комплексни аллақачон барпо этиш мумкин эди, лекин энг даҳшатлиси шундаки, бизнинг миллий хусусиятларимиз, анъаналаримиз ҳисобга олинмади. Ҳозир бизнинг иқтисодиётимиз бутунлай бузилган, бизнинг хом ашёмиздан тайёр маҳсулотни, афсуски, бошқа жойларда олишади, буларнинг ҳаммаси миллий даромад даражасига, турмуш даражасига таъсир қилмай қолмади. Бугунги кунда ҳам бизда «шахсни ҳар томонлама камол топтириш учун» шароит яратадиган ҳамма нарсалар йўқ. Лекин нима учун биз бундай аҳволга тушиб қолганлигимизни аниқ англаш аниқ ҳаракатларга, аниқ мақсадларга асос бўлади. Халқимиз жуда ажойиб, меҳнатсевар, фаровонлик меҳнат орқали келишини жуда яхши билади. Меҳнат ресурслари соҳасидаги имкониятларимиз ҳам жуда яхши, — аҳолининг 47 фоизи ёки 8 миллион 600 минг киши 16 ёшгача бўлган болалардир. Ҳозир республикада халқ ҳунармандчилиги фаол тикланмоқда. Хуллас биз капитализмни четлаб социализмга ўтдик, деган сунъий равишда тиқиштирилган назариянинг, ўнлаб йиллар давомида вужудга келган вазиятнинг оқибатлари тугатилмоқда. Ўзбекистон фақат иқтисодиётда эмас, бошқа соҳалардаги мавжуд бузилишларни тўғрилаш учун дастлабки, лекин дадил қадамларни қўймоқда.

— Иттифоқдош республикалар, жумладан Ўзбекистон ҳам чет мамлакатлар билан мустақилроқ алоқаларни ривожлантиришга ҳаракат қилмоқда. Сизнингча, Германия билан алоқаларни қандай қилиб мустаҳкамлаш мумкин? Масалан, шаҳарлар ўртасида шериклик муносабатларини ёки ГФРнинг айрим федерал ўлкалари билан алоҳида алоқаларни ўрнатиш учун қандай имкониятлар бор?

— Аввало Ўзбекистон билан Германия ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик учун мавжуд имкониятлардан яхши фойдаланилмаётганлигини таъкидлаб ўтаман. Ҳозирнинг ўзида республикага комплекс технология линиялари, машина-ускуналар ва шу кабиларни етказиб бериш учун бир қанча битим тузилди. Биз эса бевосита алоқалар ўрнатиш ва мулоқот қилишга, мавжуд алоқаларни мустаҳкамлаш ва кенгайтиришга тайёрмиз. СССР ва Германияда юз берган ўзгаришлар ҳам ҳукуматлараро даражада, ҳам айрим федерал ўлкалар, шаҳарлар, ҳудудий-маъмурий тузилмалар ўртасида, корхоналар ва фирмалар ўртасида бевосита ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш учун сифат жиҳатдан янги имкониятлар очади. Ўзбекистонда қабул қилинаётган корхоналар ва ишбилармонлик фаолияти, солиқлар ва бошқалар тўғрисидаги қонунлар бунинг учун ҳуқуқий негиз яратади, қўшма корхоналарни ривожлантириш учун, хорижий сармояларни кенг жалб этиш ва уларни ҳимоя қилиш учун кенг имтиёзлар системасини кўзда тутади. Биз мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқли бўлиши тарафдоримиз, Ўзбекистонда хусусий мулк бўлади, биз буни эълон қилганмиз.

Такрор бўлса ҳам яна айтиб ўтаман: бизнинг минерал хом ашё ресурсларимиз жуда кўп, ўлкамиз бой қишлоқ хўжалик ўлкасидир — шу жиҳатдан биз ҳамма учун жозибалимиз. Мен қўшма корхоналар барпо этиш тарафдориман, бу ерда ўзимизнинг яшашимизга эмас, балки шу билан бирга бизга ёрдам берувчиларнинг ҳаммаси ишлаб пул топишига имконият берадиган бозорни барпо этиш учун хорижий банклар тузиш тарафдориман.

Яқинда мутахассисларимиз озчилик бўлса-да, Сименс фирмасида очилган курсларда таълим олганларидан сўнг иш ўргандилар. Шуни айтиш керакки, 20—30 йиллардаёқ Ўзбекистондан кўп ёшлар ўқиш учун Германияга боришарди. Тўғри кейинги воқеалар бу жараёнга тўсқинлик қилди.

Республикамизга қизиқиш билан қараётган немис фирмалари билан алоқа ўрнатишни хоҳлаймиз, албатта. Мен ҳатто шундай схемани таклиф қиламан: турли тармоқларнинг экспертлари гуруҳини бизга юборишсин, улар қайтиб борганларидан сўнг Германияда батафсил ҳисобот тақдим этишлари учун вазиятни ўрганишларига барча зарур шароитни яратиб берамиз. Мен республикамизга қизиқиш жуда катта бўлишини, салмоқли, мафкурадан холи алоқалар бўлишини истайман.

Суҳбатни 1991 йил 18 февралда «Новости» ахборот агентлигининг махсус мухбири В. НИЁЗМАТОВ олиб борди.

«Ди цайт» ҳафтномасининг 1991 йил 7 март сонидан.

СССР Халқ артисти Шукур Бурхонов таваллудининг 80 йиллигига

ШЕРЮРАК ИНСОН

ШУКУР БУРХОНОВ ўзбек халқининг ажойиб фарзанди, севимли санъаткори эди. Ўйлаб кўрсам, театрдаги бутун ҳаётим Шукур ака билан бирга ўтган экан. Ҳатто биринчи саҳнага чиққан спектаклим, Исмоилзоданинг «Темур»ида у киши бош қаҳрамон бўлса, мен оммавий саҳнада қизил аскар кийимида эдим. Саҳнага чиқиш ҳаяжонини ўшанда билганман.

У киши ижодидан олам-олам баҳраманд бўлганимни кўп марта айтганман. Бу актёр саҳнада бамисоли шер эди. Нафақат саҳнада, турмушда ҳам шер эди. Буни актёр умрининг охирида қайта-қайта тасдиқлади. Шукур ака ҳаёт зарбаларидан озор чекарди-ю, таслим бўлишни истамас эди. Зеро у яратган образлар ҳам феъл-атворига тамомила мос келарди. «Шоҳ Эдип» спектакли кетаётган эди. У — ҳаяжонини босолмаган Эдип — саҳнада у ёқдан бу ёққа юрар экан бирданига гандираклаб йиқилди. Лекин у сир бой бермай турди-ю, воқеани давом эттирди. Ана шунда мен ҳаёт зарбаси нима эканини билганман. Иккинчи кўнгилсиз воқеа Ленинобод шаҳридан Конибодомга қетаверишдаги тизма тоғлар орасида «Инқилоб чавандозлари» кинофильмини суратга олаётганда юз берганди. Шукур ака тоғдан отда тушиб келиши керак. От бирдан тўхтади. Комил Ёрматов яна қайтаришни буюрди. Энди Шукур ака отни секин ҳайдаб келарди. Комил Ёрматов «стоп» деб суратга олишни тўхтатди-да, оёғи оқсоқ бўлишига қарамай, Шукур ака ёнига чиқиб борди. Маълум бўлдики, актёрнинг боши айланиб, кўзи тинган. Шунда ҳаммамиз «яхшиям йиқилмагани» дегандик. Бўлмаса отда юришни болаликдан биларди.

Шукур аканинг ўша йиллари севикли қизи Шаҳноза ҳаётдан кўз юмганди. Шаҳноза актриса бўлишни орзу қилар, ўзи ҳам ниҳоятда келишган қиз эди, кўзлари шаҳло, тиллари бурро. Ролларни Шукур ака шу қизи билан тайёрлар, саҳнада роль ижро этган кунлари бирга олиб келар, таассуротларини шундан сўрарди. Ана шу қизини кинопробага Шукур ака ўзи олиб борган, экранга қандай қарашни ўргатган. Бадиий кенгашдан тасдиқланган отахон артист қизига оқ фотиҳа бериб, сафарга юборганди. Кўп вақт ўтмай фалокат юз берди.

У ёшлар билан Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг «Бой ила хизматчи» асарини тикламоқчи бўлди. Бу актёр режиссёр бўлишни ўйламас эди, аммо буюк режиссёрлардан олган таассуротлари асосида иш олиб боришни ёқтирарди. Аҳир Шукур Бурхонов не-не атоқли режиссёрлар қўлида ижод қилганини биламиз. Маннон Уйғурдан тортиб Комил Ёрматов-у, Александр Гинзбургларгача уни яхши билишарди. Шукур ака Етим Бобожонов талқинидаги «Бой ила хизматчи» спектаклининг яратилишида иштирок этган, кўп нарсаларни ўрганганини авлодларга мерос қилиб қолдирмоқчи эди. Зеро 1939 йил саҳналаштирилган вариантидан кейинги тикланишларни тан олмас эди. Шу боисдан ҳамма ролларни ёшлар, ана шундай ижро этишсин, деб, ҳаракат қилган эди. Афсуски, бетоблиги важидан бу спектакль ҳақидаги орзуларини мукаммал амалга ошира олмади.

Шукур ака шунча хизмат қилганига қарамай халқ олдида доим ўзини қарздор ҳисоблагучи эди. Шукур Бурхонов уйда бетоб ётар экан, драматург Ўлмас Умарбековнинг «Қиёмат қарз» пьесасини ўқиб чиқади. Бу асардаги Сулаймон ота дарди актёр дардига ўхшаб турарди. Гўё Шукур Бурхоновда пайдо бўлган, халқ олдидаги бурч шу Сулаймон отада мавжуд эди. Шу жиҳатдан роль билан актёр ўртасида рамзий боғланиш юзага келди. Бу боғланиш энди унга тинчлик бермай қўйди. Актёр кўнглидаги қиёмат қарз, алангаланди. У Сулаймон ота орқали ўз қиёмат қарзини адо қилмоқчи бўлди.

Роль тайёрлаш қийинлашиб қолганини билган актёр, икки ёш режиссёр Рустам Ҳамидов ва Ҳасан Қўчқоровлар билан кўпроқ ўз уйида ишлашни мўлжаллади. Бу иш жараёни бир йилга яқин давом этди десам муболаға бўлмайди. Бу икки ёш режиссёр тенгсиз актёр билан ишлашдан фахрланишар, вақтлари билан ҳисоблашиб ўтиришмасди. Бўш вақт топди дегунча Шукур ака хонадонига югуришарди. Рустам Ҳамидовнинг айтишича иш жараёни қизиқарли бўлган. Деярлик ҳар куни репетицияда бирор янгилик топган. Агар ўзи қилаётган ишидан қониқса, руҳи тетик бўлган, мўлжал чиқмаса ўзи ҳам қийналган, режиссёрларни ҳам қийнаган.

Пьесада асосий образ Сулаймон ота бўлиб, қолган образларга ижрочилар танлаш бошланди. Олдинига актёрларда кичик роллар учун бепарволик бошланди. Лекин Шукур ака уларни ўз ҳолига қўймади. Биргина роль учун икки етук актёр Ёқуб Аҳмедов ва Тўйчи Ориповлар неча бор кўрикдан ўтказилди. Чойхоначи образига Ғани Аъзамовни тайинлаган эдик. Бир репетициядаёқ «бўлмайди» дедилар. Ғани акани зўр комик актёрлигига тан берардилару, аммо бу спектаклдаги чойхоначи дардли одам бўлишини, воқеани кулгига олиб бормасликни айтиб, ижрони Турғун Хонтўраевга алмаштирдилар. Ўйлаб кўрсак, у киши ҳақ бўлиб чиқдилар.

Устоз интизомли бўлганидан, бошқалардан ҳам интизомни талаб этарди. Спектаклнинг савияси тушмасин деб актёрлар билан кундузи такрорлаш зарур деб билардилар. Агар Шукур ака роль ижро этаётганда томоша залида шовқин бўлиб қолса саҳнада гапирмай тураверар эди. Шунда саҳнадан чиқибоқ ўзини айбларди: демак мен ўз фикримни халққа етказолмадим, дерди. Уйга қайтганидан кейин ҳам тинчлик йўқ эди. Спектаклда бирор камчилик бўлса, ўзи ҳам ухламасди, бошқаларни ҳам ухлатмасди. Мен у кишининг соғлиғидан қўрқардим, докторлар саҳнага чиқишни таъқиқлашган эди. Лекин актёр саҳнага чиқмаса туролмасди. Ҳеч бўлмаса «Қиёмат қарз»ни ўзгартирмасликни сўрарди. Шу спектакль бўлиши керак-ку, Шукур акани касалхонага олиб кетишган, энди бошқа асарга ўзгартирамиз деб турсак, кириб келдилар. «Мен учун спектакль қолмаслиги керак» дедилар. Демак касалхонадан қочиб келганлар...

— У киши шаҳардаги «Пичоқчилик» маҳалласида турарди. Шукур ака ўша йиллари бизнинг маҳаллада яшайдиган оналариникида ҳафталаб бўларди. Уларнинг сигири бўлиб биз сут-қаймоқ олардик. Бир сафар ойимдан рухсат олиб мани театрга олиб тушдилар. Ўша куни Алеко Дундични ижро этганди. У кишининг маҳоратига ўшанда тан бергандим. Кейин қатиқ-сут баҳона серқатнов бўлиб қолдим. Бир куни чиқсам нуроний киши ўлтирибди, кейин билсам у машҳур актёр Макоэло экан. Мени гапга солиб Шукур ака яхши кўриб қолганини айтди. Кўп ўтмай тўй қиладиган бўлдик. Лекин у кишида ҳам менда ҳам тўй учун ҳеч нарса йўқ эди. Ўшанда Макоэло «Ҳамза» театрида Ҳамид Олимжоннинг «Муқанна» асарини саҳналаштираётганди. Усмон Юсупов келиб тураркан, тўй масаласини у кишига айтибди. Хуллас бизнинг тўйимиз ижодкорлар тўйи бўлган: Москва Ленин комсомоли театри, Украина Франко театри ва Бутуниттифоқ Еврей театри жамоалари иштироки билан эсдан чиқмайдиган тантанага айланиб кетган, — дейди Шакархон опа.

Баъзилар Шукур аканинг оиладаги аҳволини билгилари келади. У киши ҳақиқий ота эди. Болаларни жуда севар, меҳр билан тарбия қиларди. Уларнинг номларини ўзлари қўйганлар. Шавкат, Шодия, Шаҳноза. Бир куни эшигимизга ўз оёғи билан кириб келган итни бағриларига олиб эркаладилар. Оёғинг қутлуғ келсин, деб «Шарик» атадилар ва «6-Ш» ҳарфи» деб кулдилар. Ўйлаб кўрсак, мен Шакар у киши Шукур эди-да, бир хонадонда ҳаммамизнинг исмимиз «Ш» ҳарфидан бошланарди. Қачон совға олсалар ҳаммамизни баробар кўрардилар. Ўзларининг ҳам, менинг ҳам яхши кийинишимни истардилар. У киши сочларига аҳамият берардилар. Чиндан сочлари қўнғироқ бўлиб ўзларига ярашарди. «Бой ила хизматчи» кинофильми суръатга олинадиган бўлганда соч олдиришга мажбур қилишди. Шунда бир неча кун ухламай чиқдилар. Шунда ҳазиллашиб «Шукур Бурхонни, Шукур Бурхон, қилган сочи экан» десам, «санъат қурбонсиз бўлмайди» деб қизариб кетардилар.

Ҳа, шундай улуғ зот ҳаётдан кўз юмди. У киши улуғ санъаткор эди. Халқ Шукур акани унутмайди. У яратган ўлмас образлар одамлар қалбида абадий яшайверади. Авлодлар ундан ўрганаверади. Унинг ҳаёти, ижоди шогирдларига сабоқ бўлиб қолади.

З. МУҲАММАДЖОНОВ, СССР халқ артисти.

* * *

СУРАТДА: устоз актёр ўз шогирдлари даврасида.

Бу нуроний момо — оддий қишлоқ ўқитувчиси. Унинг қалби муҳаббатга, садоқатга ва шижоатга тўла. Болалигидан меҳнат қилиб ўсди, ўқиди, улғайди. Ҳамқишлоқлари орасида биринчи аёл муаллим эди. У ўз касбига ҳозир ҳам содиқ. Қарилик нафақасини олиб тинчгина уйида ўтира олмади, кўнгли мактаби томон тортди. Икки ўртада ўз онласини ҳам эплади. Салби момо Гуллиеванинг тўрт фарзанди, ўттиз невараси ва бири-биридан ширин ўн уч чевараси бор. «Йўлингиз нурга тўлган экан, момо» дегимиз келди.

Қашқадарё вилояти Баҳористон ноҳиясининг Памуқ қишлоғидаги ўқитувчи Салби Гуллиевани сураткаш Ш. ШАРОПОВ тасвирга туширган.

Қозоқ элида Навоий тўйи

Маълумки, ҳут ойининг тўққизида бошланган ҳазрат Алишер Навоий таваллудига бағишланган тантаналар эндиликда қўшни жумҳуриятларда давом этмоқда. Худди ана шундай тантаналардан бири Чимкент вилоятининг Сайрам ноҳиясидаги Алишер Навоий номи билан аталувчи шўро хўжалигида бўлиб ўтди.

Ушбу байрамда Сайрам ноҳиясидаги қишлоқлардан вакиллар, ноҳия раҳбарлари, шунингдек Ўзбекистондан таклиф этилган бир гуруҳ меҳмонлар: Ўзбекистон фанлар академиясининг мухбир аъзоси, филология фанлари доктори Иристой Қўчқортоев, Ўзбекистон ёзувчилар уюшмасининг котиби, таниқли адиб Тоҳир Малик, филология фанлари доктори профессор Бегали Қосимов, шоирлардан Мирпўлат Мирзо, Усмон Қўчқор, Шукур Қурбон, Ҳайдар Муҳаммад ва бошқалар иштирок этишди.

Кечада қишлоқ маданият уйи бадиий ҳаваскорлари Олимжон Омонов, Зулҳумор Отаниёзова, Олимжон Алиқулов, Замира Ҳожибекова, Равшан Сулаймонов ва мактаб ўқувчилари иштирокида катта театрлаштирилган концерт бўлди. У унда буюк шоир ғазаллари билан айтиладиган қўшиқлар, шоирнинг шеърлари ижро этилди. Уйғун ва Иззат Султоннинг «Алишер Навоий» драмасидан парчалар кўрсатилди.

Маданият уйидаги кечадан сўнг қишлоқ чеккасидаги кенг майдонда Қорабулоқ қишлоғининг энг моҳир чавандозлари иштирокида улоқ мусобақаси ўтказилди. Буюк шоир таваллудига бағишланган кеча бутун қишлоқ аҳлининг тўйига айланиб кетди.

Қ. ИСКАНДАРОВ.

Шу сонгга хабар

Эртага 19.05 да

...Одамзот ўлмас экан. Тириклик дунёсини тарк этганларни Абадият оламига йўл оладилар деб бир-биримизни юпатиб яшарканмиз. Аслида эса марҳумлар ҳар хил нарсаларга айланиб яна қайтиб келаверади дейишса, ишонмаймиз. Сезмасканмиз-да. Қонли урушларда ўлганларни шаҳид кетди, гуноҳсиз деймиз, Ростмикан-а. Улуғ Ватан, афғон урушларида қурбон бўлганлар ҳам, балки...

Бу бир юпанч. Сўнгсиз армоннинг аламли йўқлови. Ўзбекистон ойнаи жаҳонининг болалар ва ёшлар ижодий бирлашмаси катта муҳаррири, иқтидорли журналист Қосимжон Сўпиев олган «Оққушлар» бадиий публицистик фильмининг бош йўналишларидан бири юқоридаги мушоҳада асосида яратилган. Муаллифнинг ўзи ҳам собиқ «афғон». Кўз кўриб, қулоқ эшитмаган воқеаларни бошидан кечирган. Фильм қаҳрамонлари сизу-биз. Тақдирлари бир-бирига яқин бўлган қисматдошларнинг дард-кечинмалари. Бир кунда туғилиб, бир кунда ўлган, лекин бир-бирини кўрмаган шуҳратлар фожиаси. Ота Улуғ Ватан урушида икки оёғидан айрилиб она юртга қайтган, ўғли эса афғонда шаҳид кетди...

Фильмнинг «Оққушлар» деб номланишида ҳам чуқур фалсафий қараш бор. Хуллас уни кўрганлар бунинг жонли гувоҳи бўлишади.

Абдували МУХСИМОВ.

СУРАТДА: «Оққушлар» бадиий-публицистик фильмидан бир лавҳа.
Суратчи: А. САМАДОВ.

Кўргазмада ёшлар ижоди

11 март куни Тошкентда Ўзбекистон меъморлар уюшмасида истеъдодли ёшлар асарларининг кўргазма — кимошди савдоси очилди.

— Бу ерда санъатдаги мумтоз ва ноанъанавий йўналишда ижод қилаётган муаллифларнинг ранг-тасвир, графика, ҳайкалтарошлик, кулолчилик, чеканка борасидаги юз элликдан ортиқ асарлари тўпланган. Уларни ёш меъморлар, ижодий олий ўқув юртларининг талабалари, ҳаваскор рассомлар, умрини шу санъатга бахшида қилган мусаввирлар тақдим этишди, — деди Ўзбекистон меъморлар уюшмаси бошқаруви раисининг ўринбосари. М. Эркабоев.

Кўргазма ижодий уюшма томонидан ташкил этилган ҳомийлик тадбиридир. Ундан мақсад ёш истеъдодларни қўллаб-қувватлаш. 15 март куни эса кимошди савдоси ўтказилади. Тушган барча пуллар муаллифларга берилади.

Мавзуга қайтиб

ОЛТИН ДАРАХТ

АМИР ТЕМУР тарихда шу қадар нодир, бебаҳо маънавий хазинаки, бу хазина узоқ вақт эл кўзидан пинҳон тутилиб, қоралаб келинди. Амир Темур фақат Ўрта Осиёга, мусулмон оламига, туркий халқларга мансуб эмас, жаҳоншумул шахсдир. Амир Темурни хуш кўрмаган, унинг рақибларидан бўлган замондоши ибн Арабшоқ (1388-1450) ҳам унинг буюклигига тан бериб, уни шундай тавсифлайди: «Темур бамисоли қадимий паҳлавон авлодларидан бўлиб, узун бўйли, тик қоматли, кенг пешонали, катта бошли, ғоят кучли ва салобатли, бўлалик, ранги оқу қизил, лекин доғсиз, буғдой ранг эмас, қўл-оёқлари бақувват, елкалари кенг, бармоқлари йўғон, пойчалари семиз, қадди-қомати камолига етган, серсоқол... Икки кўзи бамисоли шам бўлса-да, шодлиги билинмас, йўғон овозли эди. У ўлимдан қўрқмас, ёши саксонга бориб қолган бўлса-да, бадани тўла ва пишиқ, худди қурч тош мисоли қаттиқ эди. У бўлиб ўтган ишга азият чекмас ва ўзи эришган ютуқдан шодланмас эди... Темур тенги йўқ феъл-атворли, чуқур мулоҳазали бўлиб, тафаккур денгизининг қаъри йўқ ва унинг тадбири тоғига на текислигу, на ғадир-будир орқали йўл топиларди (яъни бепоён мушоҳада ва тафаккурга эга шахс) ...У фикрини пешлаш мақсадида муттасил шатранж (шахмат) ўйнарди. (ибн Арабшоҳнинг Темур ҳақидаги «Тақдир ажойиботлари» номли ушбу йирик ва мураккаб асарини истеъдодли олим Убайдулла Уватов муваффақиятли таржима қилган).

Амир Темур тарихда катта бир давр яратган шахс. Бу даврда халқ ҳаёти ва ўлка тараққиёти учун зарур бўлган барча иқтисодий, сиёсий, маданий, илмий-техник ва ҳарбий масалаларнинг қарор топиши, ривожи, бу соҳаларга доир янгиликлар, кашфиётлар унинг номи билан боғланган. Ўрта Осиёда мадраса таълими Х асрларда пайдо бўлган аммо унинг ҳақиқий мукаммал ривожи Амир Темур даврига тўғри келади, баъзи манбаларда уни Шарқда олий таълимнинг асосчиси, деб атайдилар. Амир Темурнинг ҳарбий назария ва амалиёт соҳасидаги кашфиётларининг ўзи бир дорилфунундир. Москвадаги олий ҳарбий илмгоҳда, билишимча, шу ҳақда махсус курс ўқитилади. Унинг ҳарбий тажрибаси бошқа хорижий олий ҳарбий илмгоҳларда ҳам ўқитилиши шубҳасиздир.

Амир Темур даври Мовароуннаҳр, яъни Ўрта Осиё, Туркистон ўлкаси иқтисодий ҳаётида мисли кўрилмаган мўъжизадир. Испан элчиси Руйи Гонзалес де Клавихонинг далолат беришича, XV аср бошларида Темур пойтахти Самарқандда шу қадар мўл-кўлчилик эдики, ҳатто думбаси ярим пуд (3-10 кило) келадиган қўйларнинг бир жуфти бир дукат (тахминан уч сўмли тилло пул) турар эди.

Мен Клавихонинг «Амир Темур саройига саёҳат» китобини бундан 110 йил муқаддам чоп этилган нусхасидан ўзбек тилига таржима қилиш натижасида улуғ бобомиз сиймосини яна бир бор кашф этдим. Овруполик дипломат денгизу дарёлар, қуруқликлар, тоғу тошлар оша ўн беш ой йўл юриб, (1403-1404 йиллар) буюк Темур саройига келади, унинг нуроний сиймоси олдида буюк бир ихлос билан таъзим қилади. Бу — испан мамлакати подшосининг таъзими, оврупо住ликларнинг Амир Темур сиёсий қудрати олдидаги таъзими эди. Биз эса ўз юртимиздаги бу тарихий маънавий хазинадан эндигина баҳраманд бўла бошладик.

Истеъдодли журналист Ҳаким Сатторининг Амир Темур излари бўйлаб ёшлар юриши ташкил этиш ҳақидаги таклифи ғоят оқилона ўйланган ишдир. Бироқ бу ҳаракат шу вақтгача кўникиб келганимиз юзаки ташвиқот удуми таъсирида қуруқ намойишкорлик билан енгил-елпи ўтказилмаслиги керак. Бунинг учун Амир Темур ҳақидаги, айниқса, Мовароуннаҳр тарихига оид муҳим илмий-адабий, бадиий асарлар ихлос билан ўрганиб чиқилиши ва бу юришнинг пухта ўйланган режа-картаси тузилиши лозим. Самарқанддаги Амир Темур шахси ва фаолиятига оид ёдгорликлар, Самарқанд атрофида ўша даврда яратилган бир қанча подшоҳлик боғларининг ўрни, (манбаларда бундай боғларнинг 13 таси зикр этилган), айниқса, Амир Темур етти йиллик ҳарбий юришдан Самарқандга қайтиб, икки ой давомида ғалаба тўйи ўтказган Конигил яланглиги, Шаҳрисабздаги Оқсарой ва унинг кейинги даврда харобага айланиш сабаблари, Яккабоғ ноҳиясидаги Темур туғилган қишлоқ ва машҳур Темур ғори, Чўянли дараси ва бошқа тарихий обидалар пухта ўрганиладиган тарихий жойлардир.

Клавихо ўша машҳур тарихий тўй кунларида Конигил яланглигида 20 минг чодир тикилган эди, деб қайд этади. Мана шу катта майдонда ҳозиргача қандай ўзгаришлар содир бўлганлигини аниқлаш, чодирларнинг жойлашиш тартиби ҳақида тасаввурга эга бўлиш катта аҳамиятга эгадир. Клавихо тўйда иштирок этган аёлларнинг расм-русумлари ва кийинишларигача тасвирлайди. Сароймулкхоним (Бибихоним)га тегишли сарой чодирларидан бирида баландлиги одам бўйича келадиган, танаси одам оёғи йўғонлигича бўлган олтин дарахтни кўрганлигини ёзади: «Дарахтнинг мевалари сарғиш, қизил зангори ёқутлар, зумратлар, ферузалар ва бошқа думалоқ шаклдаги йирик-йирик тиниқ сара марваридлардан иборат эди. Бу нодир қимматбаҳо тошлар дарахтга ўйиб ўрнатилган. Бундан ташқари дарахтга сир билан сайқал берилган қушчалар қўниб турарди. Баъзи қушчаларнинг қаноти туширилган, баъзилари тушиб кетадигандай бўлиб, япроқларга зўрға илиниб турибди, айримлари дарахт меваларини еяётгандай ёқут, феруза, марварид ва бошқа тошларни тумшуқларида тутиб турарди».

Мен юқоридаги сатрларни ўзбекчалаштираётганимда ушбу бебаҳо санъат асари мўъжиза юз бериб бирор жойда, айтайлик, дунёнинг бирор музейида мавжудлиги аниқланса, нақадар улуғ иш бўлур эди, деб ўйладим. Мажозий айтганда Амир Темур сиймоси ҳам биз учун ана шу олтин дарахтдай нодир мўъжизавий ҳодиса. Эндиликда олтин дарахтни худди ўша даврдаги бебаҳо санъат асари шаклида топиш амри маҳол, албатта. Бироқ, унинг қолдиқларини, у ҳақдаги маълумотларни тиклаш ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Ёшлар ташаббуси хайрли иш. Бу — масаланинг бир томони. Амир Темур ва темурийлар, уларнинг авлодлари ҳаёти, фаолияти ва даврига доир, умуман ўтмиш бой тарихимиз ва аждодларимизга тегишли асори-атиқа буюмлар, материаллар, шу ҳақдаги ҳикоя ва ривоятлар, буларни билган кишилар ҳақидаги хабар ва маълумотларни кўз қорачиғидай авайлаб тўплаш ҳақида бутун халққа, Ўрта Осиё халқларига, мурожаат қилиш керак. Самарқанд, Бухоро, Хоразм, Қашқадарё, Сурхондарё ва бошқа вилоятларимизда Амир Темур ва унинг кейинги авлодлари ҳақидаги маълумотларни биладиган кекса уламолар топилади. Шаҳрисабзлик Файзулло бобо Исмоилов ана шундай кишилардан. Зукко отахоннинг мўъжазгина шахсий кутубхонасида ўтмиш асрларда нашр этилган нодир қўлёзмалар мавжуд. Халқ орасида аниқланган ҳар хил маълумотларни ушбу рўзнома таҳририятига ҳамда бошқа бирор мутасадди муассасага, масалан, Ўзбекистон тарихи музейига юбориш керак.

Хориждаги кўплаб йирик мамлакатларда Амир Темур хотираси дунёнинг буюк сиймолари қаторида абадийлаштирилган. Айтишларича, Париждаги Амир Темур ҳайкали пойига «Овруподан Халоскорига» деган сўзлар ёзилган. Таниқли ўзбек раққосаси Қизлархон Дўстмуҳамедова 1989 йилда Вашингтонда Амир Темурга бағишланган махсус кўргазмада иштирок этган («Ёш куч», 1990 йил, 10-сон») Тошкент, Самарқанд, Шаҳрисабз ва бошқа шаҳарларда Амир Темур музейлари ташкил этиш вақти етди. Пойтахтимизда чех журналисти Юлиус Фучик ёки ўтган аср рус артисти ҳақида махсус музейлар амал қилаётган бир шароитда жумҳуриятимизда Амир Темур музейининг йўқлиги миллий шаккоклик эмасми?!

Ташаббускор ёшлар изланишлари натижасини жамлаб, ўз таклифларини пухта асослаб ҳукуматга тавсия этишлари лозим. Энг муҳими жойларга Амир Темур номини бериш, ёдгорлик лавҳалари ўрнатиш, масалан, Тошкентдаги ҳарбий олийгоҳни унинг номи билан аташ, шунингдек, маданиятимиз тарихига муносиб ҳисса қўшган арбоблар, жумладан Руйи Гонзалес де Клавихо, Амир Темурни Чингизхон билан таққослаб, юксак баҳолаган буюк можар олими Арминий Вамбери номларини Самарқанд, Шаҳрисабз, Бухоро ёки Хива шаҳарларидан бирида абадийлаштириш инсофли иш бўлар эди.

Ватанпарвар ёшларнинг бу хайрли ташаббусини қўллаб-қувватлайман. Сиз қўлга киритган, аниқлаган материал ва маълумотлар ўзларингиз учунгина қизиқарли бўлиб қолмай, жумҳурият ёшларининг маънавий ҳаётини бойитишга хизмат қилади, фанга янгилик бахш этиши мумкин.

Очил ТОҒАЙ
филология фанлари доктори, профессор.

Меросимизни ўрганамиз

ФУРҚАТНИНГ ИККИ ШЕЪРИ

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат (1859—1909) ижодиёти XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX аср бошларидаги ўзбек адабиётининг ёрқин саҳифасини ташкил этади.

Фурқат ижодиёти адабиётшуносларимиз томонидан нисбатан анча кенг ўрганилган. Шунга қарамасдан, ҳали шоирнинг шеърият мухлисларига номаълум асарлари шоир ижодининг бир қадар кам тадқиқ этилган қирралари ҳам мавжудки, бу ҳолат шоир асарлари ҳали кўплаб тадқиқотларга мавзу бўла олишлигини яққол кўрсатиб турибди.

Биз Фурқатнинг қўлёзма мажмуа ва баёзларига киритилган асарларини ўрганиш жараёнида ЎзССР Фанлар академияси Ҳамид Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар илмгоҳида 2492, 1483 инвентарь рақамлари остида сақланаётган қўлёзмаларда мутахассислар назаридан четда қолиб келаётган шоир қаламига мансуб иккита ғазалини учратиб қолдик. «Мане хаста ҳолу дардманд фақир» мисраси билан бошланувчи ғазал ҳам мазмун, ҳам шакл жиҳатидан анча мукаммал ҳисобланса, «Бир куни олдимга келди...» деб бошланувчи ғазал энг сўнгги мисрада қофиянинг бузилиши, шу билан бирга фикрнинг тугалланмай қолиши билан характерланади. Эҳтимол бу ҳаттотнинг айби билан йўл қўйилган хато бўлиши мумкин. Қўлёзманинг бадхатлиги ҳам фикримизни тасдиқлайди. Кейинги изланишларимиз бу масалага аниқлик киритса ажаб эмас.

Биз мазкур ғазалларни шеърият мухлислари ҳукмига ҳавола этар эканмиз, ушбу топилмалар шоир ғазалиёти тўғрисидаги мавжуд тасаввурларимизни сал бўлсада бойитишидан умидвормиз.

Нурбой ЖАББОРОВ,
аспирант.

Мане хаста ҳолу дардманд фақир
Муҳаббат камандиға эрдим асир.

Қошу мужгонларнинг ёдида
Бу ёнимда ханжар, бу ёнимда тир.

Жафо айлади жоним менинг туман
Мурувватга майл этмади чарх бир.

Санга эътиқодим кўп-у сабрим оз
Жамолинг фидоси қалилу касир.

Қадим айлади ҳалқа нун киби
Чекармен чангдек савту нафир.

Хатинг бўйидин муаттар димоғ
Керак бўлмади мушк бирла абир.

Манга Фурқат субҳу васлинг аро
Юзинг офтобу бадру мунир.

* * *

Бир куни олдимга келди
дилбари айёр ўзи,
Қош қоқиб кўнглимни олди
турфа шиддаткор ўзи
Сўз қилиб бегоналардек ўзини айлаб йироқ,
Элни ғофил айлаган кўп ғофилу маккор ўзи.
Гоҳ кўруниб, гоҳ кўринмас
чиқар олдимга ул
Юз туман минг ишва бирла
ошиқни алдар ўзи.
Гоҳ зоҳид, гоҳ фосиқ, гоҳ кофир айлабон
Ташлабон бошимга солди турфа ҳай қочқоқ ўзи.

ФУРҚАТ.

Ўзбекистон Рассомлар уюшмаси ҳузурида тузилган болалар студияси аъзолари томонидан ташкил этиладиган кўргазмага «Бойчечак» деб ном қўйишди. Чунки ёш рассомлар ижодидан намуналар халқимизнинг қутлуғ Наврўз, баҳор байрами арафасида намойиш этилаяпти. Болалар томонидан 70 га яқин ҳайкалтарошлик ҳамда 150 та тасвирий санъат асарлари кўргазмага қўйилади. Бу студиянинг фаолият кўрсатаётганига 8 йилдан ошди. Шу вақт мобайнида 130 нафар истеъдодли ёшлар рассомлик санъати сабоқларидан баҳраманд бўлишди.
СУРАТДА: болалар студиясининг энг ёш аъзоларидан бири икки ярим ёшли Субхия Шодмонова.
С. ВЕЛИЧКИН сурати (ЎзТАГ).

«Ёш ленинчи»га жавоб берадилар

АЙБДОР ЖАЗОЛАНДИ

«Бошимизга оғир кулфат тушди. Автофалокат туфайли умр йўлдошимдан, у ҳам етмагандек азиз фарзандимдан жудо бўлдим. Оила аъзоларимиз билан 1990 йил 24 июнь куни Китоб ноҳияси ҳудудида жойлашган «Мингчинор» дам олиш уйига бориш учун ўзимизнинг «Москвич-412» енгил автомашинамизда йўлга отландик. Машинани эса ҳамқишлоғимиз Холиқ Сафаров бошқарди. Манзилга олиб-бориб келиш эвазига у хўжайинимдан бир қути конфет сўраган эди. Лекин дўконларни айланиб Холиқ Сафаров айтган нарсани тополмадик. Шофёр йўлда бошқа нарсага рози бўлмади. Сўнг жаҳли чиқиб машинанинг тезлигини ошира бошлади. Турмуш ўртоғим Суярқул Атамуродовнинг «секинроқ ҳайданг» дейишига қарамай шофёр ўз билганидан қолмади. Оқибатда авария содир бўлди. 11 ёшли ўғлим Жаҳонгир билан турмуш ўртоғим ҳаётдан кўз юмди. Онам билан мен оғир жароҳатланиб ногирон бўлиб қолдиқ. Қилғиликни қилиб қўйган Холиқ Сафаров эса ҳамон яллo қилиб юрибди.

Санда ДОЛИЕВА,
Қашқадарё вилояти, Чироқчи ноҳияси «Кўкдала» давлат хўжалиги».

Ушбу шикоятдаги далилларни текшириб чора кўриш учун Чироқчи ноҳияси ички ишлар бўлимига юборгандик. Яқинда **Чироқчи ноҳияси Кўкдала посёлкаси милиция бўлинмаси бошлиғи, милиция майори И. Қиличев** имзоси билан жавоб олдик.

«Кўкдала посёлкаси милиция бўлинмаси «Ёш ленинчи» рўзномасига шуни ёзиб маълум қиладики, фуқаро С. Долиева шикоятида келтирилган фуқаро Холиқ Сафаров устидан ЎзССР ЖКнинг 208-моддаси 2-қисми билан иш қўзғатилганди. Ушбу жиноят иши Шаҳрисабз ноҳияси халқ суди томонидан кўрилиб, Х. Сафаровга 10 йил қамоқ жазоси тайинланган. Жиноят «иши»нинг натижасидан рўзномага шикоят ёзган Санда Долиева хабардор қилинди».

ЁРДАМ БЕРИЛДИ

«Ёшим 27 да. Ўрта Чирчиқ ноҳиясидаги Бахтиёр Йўлчиев номли 15-ўрта мактабда ўқитувчилик қиламан. 1990 йил 22 октябрь куни бахтсиз ҳодиса туфайли чап оёғимдан ажралиб қолдим. Ҳозир шифохонада ётибман. Тўғриси, яшашдан умидим йўқ. Ҳаётдан совиб кетдим. Яримжон бўлиб қолдим. Пешонамнинг шўрлигини қарангки, бу кўргиликлар етмагандай онам билан бувимдан ҳам ажралганман, —деб ёзади **Ўрта Чирчиқ ноҳиясидаги Куйбишев номли жамоа хўжалигининг Ғ. Ғулом номли кўчаси 50-уйида яшовчи Шуҳрат РАДЖАПОВ.** — Эндиги ҳаётим нима бўлади. Ўйласам, юрагимга таҳлика тушади. Оиладаги беш жонни энди қандай боқаман деб.

Ҳурматли «Ёш ленинчи» ходимлари! Жумҳуриятимиздаги қўли калта инсонларга қилаётган ёрдамларингизни рўзномада ўқиб тураман. Агар иложи бўлса, бирон ташкилот оиламизга озгина моддий ёрдам кўрсатса. Соғайиб оёғимга протез қўйдиргунча. Оиламизнинг умиди фақат сизлардан».

Шуҳрат Раджаповнинг шикоятини текшириб чора кўриш учун Ўрта Чирчиқ ноҳияси халқ таълими бўлимига юборгандик.

Яқинда **ноҳия халқ таълими бўлими мудири Л. НУРИЛЛАЕВ** имзоси билан жавоб хатини олдик.

«Шуҳрат Раджаповнинг хати ноҳия халқ таълимида ўрганиб чиқилди. 15-ўрта мактаб муаллимлар жамоаси ҳашар йўли билан Ш. Раджаповнинг ошхонасини қайта таъмирлаб берди. Мактабга ажратилган ойнаижаҳон ҳам жамоа касаба уюшмаси қарори билан Ш. Раджапов оиласига берилди. Яна бу оилага қўшимча 300 сўм ёрдам пули ажратилди».

Ойнаи жаҳонда

14 МАРТ — ПАЙШАНБА

● ЎзТВ I

9.00 «Қайта туғилган қўшиқ». Телефильм. 9.20 «Каниют сири». Бадиий фильм («Ўзбекфильм»). 10.35 «Алибек Днишев». Фильм-концерт.

* * *

18.00 Янгиликлар. 18.05 «Чўлдаги хазина». «Аждаҳо ва қуёш». Мультфильмлар. 18.30 «Алифбо сабоқлари». II босқич. 19.05 «Оққушлар». Бадиий-публицистик кўрсатув. 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.50 Одина Ғозиева ва Қаюмжон Усмоновлар концерти. 20.30 «Ахборот». 20.50 Хуршид Даврон. «Ватан меҳри». Телевизион театри. 21.30 Москва. «Вақт». 22.15 «Халқ иродаси». 22.30 Ойнаи жаҳонда биринчи марта. «Севги қудрати» Бадиий фильм (А. Довженко номли киностудия). 23.40 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.05 «Тошкент» студияси кўрсатади. «Бу оқшомда» (рус тилида).

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Вақт». 22.15 «Оҳанги зиндаги». Публицистик кўрсатув. 23.15 «Хива вақти билан роппароса соат еттида». Телевизион фильм-концерт.

● МТ I

7.00 «Тонг». 9.30 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра... 9.45 Мультфильмлар: «Бужорел. Пионгул ҳақида афсона», «Қувноқ отўйин», «Типратикан ва айиқ Янги йилни қандай кутиб олишди». 10.10 Болалар соати (инглиз тили дарси билан). 11.10 «Инглизча қотиллик». Телевизион бадиий фильм. 2-серия. 12.30 «ТСН». 12.45 Фигурали учиш. Жаҳон чемпионати. Жуфт бўлиб учиш. Олмониядан кўрсатилади. 14.45 «Сени куйлаймиз». Телевизион ҳужжатли фильм. 15.30 «ТСН». 15.45 «Узундан-узоқ тун». Телевизион бадиий фильм. («Озарбайжонфильм»). 16.55 «Қўғирчоқ театри дунёси» 3-кўрсатув. 17.45 «...16 ёшгача ва ундан катталар». 18.30 «Қайта қуриш. Бу Японияда қандай бўлган?». 1-кўрсатув. 19.05 Фигурали учиш. Жаҳон чемпионати. Жуфт бўлиб учиш. Олмониядан кўрсатилади. 21.30 «Вақт». 22.15 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра... 22.30 «Ялта-91». 22.45 «Ҳижронларга инонма». Шоир, журналист ва актёр Ю. Визбор ижоди ҳақида. 24.00 «Меридиан». Халқаро янгиликлар.

Тунги телевидение

00.20 «Менинг ҳаётим». Телевизион бадиий фильм. 2-серия.

● МТ II

9.00 Эрталабки бадан тарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15 «Геометрик фантазиялар». Илмий-оммабоп фильм. 9.35, 10.35 Умумий биология. 11-синф. Ҳаёт эстафетаси. 10.05 Испан тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 11.05 Испан тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун. 11.35, 12.35 Биология. 8-синф. Ёввойи ҳайвонлар. 12.00 «Адам Смит бойлиги дунёси». 13.00 «Сукунат». Телевизион бадиий фильм. 1 ва 2-сериялар. 15.10 Ритмик гимнастика.

* * *

17.50 Кичик концерт. 18.00 «Яшил лампа». Россия даҳоси — Пушкин. 18.30 Ритмик гимнастика. 19.00 «Жаҳон бозорига калит». Ташқи иқтисодий алоқаларга доир муаммолар ҳақида. 19.30 «Чегара оша сулҳ». Телевизион ҳужжатли фильм. 3-фильм. 20.30 Хайрли тун, кичкинтойлар! 20.45 Грузия камер оркестрининг концерти. Бадиий раҳбар ва бош дирижёр — Л. Исакадзе. 21.30 «Вақт» (сурдо таржимаси билан). 22.15 «Кўргазма». Телевизион бадиий фильм. 2-серия. 23.25 «Вертикаль». «Варлам Шаламов. Менинг бир неча ҳаётим». Телевизион ҳужжатли фильм.

Бош муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ: Муқаддас АБДУСАМАТОВА, Зиёвиддин ОРТИҚХЎЖАЕВ, Карим РАҲИМОВ, Фаррух РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Зайниддин РИХСИЕВ (масъул котиб), Қурбон ЭШМАТОВ.

Таъсис этувчи: Ўзбекистон ЛКЁИ Марказий Қўмитаси
(УЧРЕДИТЕЛЬ ЦК ЛКСМ УЗБЕКИСТАНА)

Рўзнома 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган.

БЎЛИМЛАР: ёшлар сиёсати — 32-57-93; ижодкор ёшлар — 32-55-96; табиат ва эко логия — 32-57-52; иқтисодиёт ва тижорат — 32-58-47; ахлоқ ва ахборот — 32-57-52; спорт ва ватанпарварлик — 32-55-81; халқ таълими — 32-58-48; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-57; қабулхона — 32-56-58.

Манзилгоҳимиз: 700083. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32-уй.
Индекс: 64607.
380.000 нусхада чоп этилади.

Қўлёзмалар ҳамда суратлар муаллифларга қайтарилмайди ва тақриз этилмайди.

Рўзномамиз ҳафтанинг сешанба, чоршанба, жума, шанба кунлари чиқади.

Яна рўзномада кўришгунча!

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.

Буюртма: 5098.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12